

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

KORNELIJA DŪDAITĖ

II kurso studentė

IŠŠŪKIAI RUSIJOS BRANDUOLINIO ATGRASYMO POLITIKAI XXIa.

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: Prof. T. Janeliūnas

Vilnius, 2017

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

(parašas)

(v., pavardė)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

(Gynimo komisijos sekretoriaus parašas)

Magistro darbo recenzentas:

.....

(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:

Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Dūdaitė K. Iššūkiai Rusijos branduolinio atgrasymo politikai XXIa.: Tarptautinių santykių ir diplomatijos specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas T. Janeliūnas – V., 2017. – 54p.

Reikšminiai žodžiai: branduolinis atgrasymas, branduolinė politika, strateginiai branduoliniai ginklai, taktiniai branduoliniai ginklai, eskalacijos strategija, deeskalacijos strategija, regioninis branduolinis karas.

Šiame darbe nagrinėjama Rusijos branduolinių ginklų politika nuo V.Putino pirmosios kadencijos pradžios 2000m. iki 2017m. Branduolinių ginklų politika vertinama branduolinio atgrasymo teorijų pagrindu, derinant gynybinio ir struktūrinio realizmo prieigas, atsiribojant nuo vidaus politikos procesų ir vertinant poveikį tarptautiniam saugumui.

Pateikiama Rusijos branduolinio atgrasymo politikos apžvalga, perėjimas nuo bendradarbiavimo prie konkurencinės branduolinės politikos; įvertinama skirtingų kintamųjų įtaka valstybės strateginiams pasirinkimams.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas (*Iššūkliai Rusijos branduolinio atgrasymo politikai XXIa.*) yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Vardas, pavardė

(parašas)

Turinys

Įvadas.....	5
1. Branduolinio atgrasymo teorijų raida.....	8
1.1 Šaltojo karo laikotarpio branduolinio atgrasymo teorijos.....	10
1.2 Šaltojo karo laikotarpio branduolinio atgrasymo praktiniai iššūkiai.....	11
1.3 Praktinių iššūkių sprendimai.....	13
2. Branduolinio atgrasymo tyrimo modelis.....	14
2.1. Struktūrinio realizmo prielaidos.....	14
2.2. Gynybinio realizmo prielaidos.....	15
2.3. Tyrimo modelio prielaidų visuma.....	16
2.4. Tyrimo kintamųjų analizė.....	17
3. JAV ir Rusijos strateginių santykių raida.....	19
3.1.Pagrindiniai susitarimai dėl branduolinių ginklų.....	21
3.2.Naujojo branduolinio atgrasymo priežastys.....	22
3.3.Tyrimo kintamųjų operacionalizacija.....	23
4. Tyrimo modelio pritaikymas.....	24
4.1. Užsienio politikos motyvų įvertinimas.....	24
4.2. Materialių kintamųjų tyrimas.....	27
4.3. Informacinių kintamųjų tyrimas.....	32
Išvados.....	34
1 priedas.....	38
2 priedas.....	40
3 priedas.....	41
4 priedas.....	44
5 priedas.....	46
6 priedas.....	47
7 priedas.....	48
Literatūros sąrašas.....	49
Summary.....	54

Įvadas

Naujai išrinktas JAV prezidentas Donaldas Trumpas pareiškė, jog JAV turėtų plėsti ir stiprinti savo branduolinių ginklų arsenalą tol, kol pasaulis ateis į protą branduolinių ginklų klausimu. Dar prezidentinių debatų metu jis Rusijos branduolinio arsenalo plėtrą įvertino kaip naujesnius nei JAV turimi pajėgumus, keliančius grėsmę JAV pirmenybei pasaulyje¹. Ginklai, kuriuos kaip potencialų pavojų įvardino D.Trumpas, yra strateginės branduolinės tarpkontinentinės raketos, kurių kiekį Rusija įsipareigojusi mažinti abipuse su JAV naujajai START sutartimi².

Tačiau kur kas didesnę pavojų tarptautiniam saugumui kelia jokiais sutartimis neribojamos trumpo nuotolio raketos ir kita mažo galingumo branduolinė ginkluotė, dar vadinama taktiniais branduoliniais ginklais. Šių ginklų plėtra ir potenciali panaudojimo galimybė gali reikšmingai keisti tradicinį strateginės ginkluotės balansą tarp JAV ir Rusijos. Europoje po Šaltojo karo likę NATO taktiniai branduoliniai ginklai nebuvo atnaujinti, jie buvo dislokuoti taip, kad potencialiai galėtų būti panaudoti prieš buvusias Varšuvos pakto valstybes, kurios dabar jau pačios yra NATO narės, o atnaujinti ir perdislokuoti šiuos pajėgumus JAV biudžete lešų nenumatyta. Be to, skelbiama, jog šių ginklų NATO turi ne daugiau nei 300, kai tuo tarpu Rusijoje, manoma, galima suskaičiuoti bent 2000 vienetų³. Dar daugiau, nuo 2009 m. vykstančios karinės pratybos Zapad, kuriose imituojamas branduolinis smūgis prieš rytines NATO valstybes nares, Kaliningrado srities militarizacija kuriant ten raketų bazines, tolesnis trumpo nuotolio taktinių Iskander raketų išbandymas Sirijoje⁴ kursto branduolinio karo baimę ir verčia persvarstyti branduolinio atgrasymo logiką.

Klasikinės branduolinės atgrasymo teorijos, vyravusios Šaltojo karo metais, rėmėsi abipusio susinaikinimo tarp dviejų supergalių grėsme kaip saugumo garantu⁵. Kitaip tariant, neišvengiama susinaikinimo rizika abi puses sustabdė nuo potencialių karinių konfliktų eskalacijos. Pasibaigus Šaltajam karui, į Rusiją pradėta žiūrėti kaip į potencialią JAV partnerę, o ne priešininę, o atsiradus naujoms, transnacionalinėms grėsmėms, tokioms kaip terorizmas ir priešišškai nusiteikusios nestabilios valstybės, net tokie Šaltojo karo atgrasymo teorijos šalininkai kaip Henry Kissinger, Sam Nunn, George Shultz ir William Perry išplatino skatinimus atsisakyti branduolinių ginklų. Anot jų,

¹ Alex Lockie, How's the US nuclear weapons compare to Russia's, *Business insider* <<http://www.businessinsider.com/us-vs-russia-nuclear-weapons-2016-9>>, [žiūrėta 2017-05-12]

² New START agreement, US Department of State, <<https://www.state.gov/t/avc/newstart/index.htm>>, [žiūrėta 2017-05-12]

³ Central European Security After Crimea: The Case for Strengthening NATO's Eastern Defenses, Center for European Policy Analysis, Report No. 35, March 25, 2014

⁴ Dave Majumdar, Report: Russia's Dangerous Iskander-M Ballistic Missiles Are Now in Syria, *The National Interest*, <<http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/report-russias-dangerous-iskander-m-ballistic-missiles-are-18991>>, [žiūrėta 2017-05-12]

⁵ Bernard Brodie, The Anatomy of Deterrence, U.S. Air Force Project RAND, 1958, Research Memorandum, <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_memoranda/2008/RM2218.pdf>, [žiūrėta 2017-05-12]

branduolinio nulio (angl. *global zero*), bendru susitarimu su kitomis branduolinėmis valstybėmis eliminuojant branduolinius arsenalus iki 2030 m. išspręstų saugumo problemas, kurios kyla dėl pasikeitusių galios ir grėsmių sampratų⁶. Anot šių autorių, pirmiausia privalo susitarti JAV ir Rusija, kaip didžiausius arsenalus turinčios valstybės. Šia visiško branduolinio nusiginklavimo idėja ir buvo paremtas naujasis START susitarimas, kuriuo siekta ne vien sumažinti turimus strateginius branduolinius arsenalus per pusę, bet ir gerokai sumažinti galimybes plėtoti naujus pajėgumus⁷.

Šiuolaikiniame pasaulyje neįsivaizduojama, jog kuri nors valstybė galėtų ryžtis branduoliniam smūgiui. Kaip teigia Nina Tannenwald, branduolinių ginklų panaudojimas yra esminis tabu, nes vienintelis precedentas, siekiantis Antrojo pasaulinio karo pabaigą, parodė šių ginklų destruktivumą. Toks suvaržymas naudotis šiais ginklais tapo užsienio politikos tikslu bet kuriai civilizuotai valstybei, o branduolinių ginklų panaudojimas automatiškai paverstų šalį pariju tarptautinėje bendruomenėje⁸. Dar daugiau, pradėta kalbėti apie abipusio susinaikinimo doktrinos eros pabaigą, nes, kaip teigia Keiras Lieberis ir Darylas Pressas, dvipolės sistemos griūtis tik pabrėžė JAV branduolinį pranašumą, o nauji nevalstybiniai veikėjai ir nedraugiškai nusiteikusius nesivadovauja Šaltojo karo susinaikinimo logika, tačiau jų turimi pajėgumai nekelia ryškios grėsmės JAV dominavimui⁹. Rusija šioje pristatoma kaip atsilikusi valstybė, kurios branduolinis arsenalas nei iš tolo neprilysta tam, ką turi JAV. Tiesa, ne visi ekspertai sutinka su branduolinės eros saulėlydžiu, Kennethas Waltzas tvirtina, jog branduoliniai ginklai vis dar suteikia stabilumo regionams, kuriuose vyksta užsitęsę konfliktai. Jo rekomendacijos dėl Irano branduolinės programos kaip atsvaros JAV ir Izraelio galių Artimuosiuose Rytuose¹⁰, atspindi pagrindinę XXIa. branduolinių debatų temą – joje nebuvo vietos Rusijai.

Visgi, akivaizdu, jog Rusija atsisakyti branduolinių pajėgumų ir jų suteikiamos atgrasymo galimybės neketina – 2014 m. paskelbta jos karinė doktrina teigia, jog į grėsmę valstybės išlikimui Rusija atsakys visomis priemonėmis, įskaitant ir branduolines¹¹. Visgi, trūksta tyrimų, nagrinėjančių Rusijos kaip atgimusios branduolinės grėsmės vaidmenį. Stephenas Cimbala ir Rogeris McDermottas, aptardami branduolinių ginklų vaidmenį Rusijos strategijoje teigia, jog šių ginklų paskirtis – gynybinis atgrasymas, siekiant netrukdomo regioninio veikimo¹². Dar daugiau, jei strateginį arsenalą galima

⁶George P.Shultz, William J.Perry, Henry A.Kissinger, Sam Nunn, A World Free of Nuclear Weapons, The Wall Street Journal, <<https://www.wsj.com/articles/SB116787515251566636>>, [žiūrėta 2017-05-12]

⁷New START, <<https://www.state.gov/t/avc/newstart/index.htm>>, [žiūrėta 2017-05-12]

⁸Nina Tannenwald, The Nuclear Taboo: The United States and the Normative Basis of Nuclear Non-Use, *International Organization*, Vol 53No 3, Summer 1999, p. 460

⁹Keir A. Lieber and Daryl G. Press, The End of MAD? The Nuclear Dimension of U.S. Primacy, *International Security*, Vol. 30, No. 4, Spring 2006, p. 29-32

¹⁰Kenneth N. Waltz, Why Iran Should Get the Bomb, *Foreign Affairs*, July/August 2012, Vol 91 No 4

¹¹The Military Doctrine of the Russian Federation 2014, <<http://rusemb.org.uk/press/2029>>, [žiūrėta 2017-05-12]

¹²Stephen J. Cimbala & Roger N. McDermott, Putin and the Nuclear Dimension to Russian Strategy, *The Journal of Slavic Military Studies*, 2016, Vol. 29, No. 4, p. 547

vertinti kaip legitimią priemonę, kuri užima kertinį vaidmenį atgrasymo logikoje, nėra aiškaus atsakymo, kokią vaidmenį turi plėtojamas taktinių branduolinių ginklų arsenalas. Nykstant riboms tarp branduolinių ir konvencinių ginklų techninių savybių ir jų paleidimo sistemų, auga netyčinio branduolinio smūgio tikimybė¹³. Nėra svarstoma apie instrumentinį ir tikslingą šių ginklų naudojimą siekiant įgyvendinti užsienio politikos ambicijas.

Vertinant Rusijos branduolinio atgrasymo suvokimą, svarbu pažymėti tai, jog dar Šaltojo karo metais vyravęs supratimas, jog tik branduolinių ginklų arsenalas apsaugo valstybės išlikimą, taip paprastai nedingsta. 1983 m. kilęs prevencinio branduolinio smūgio pavojus dėl NATO organizuojamų *Able Archer* pratybų, prieš kurias JAV Europoje dislokavo vidutinio nuotolio raketas su branduoliniais užtaisais ir pradėjo strateginės gynybos iniciatyvą, tik patvirtino paranojiškas tuomečio sovietinio režimo nuotaikas¹⁴. Branduoliniai ginklai kaip galios demonstravimas ne tik išliko po Šaltojo karo, bet po 2000 m. įgavo dar didesnę svarbą. Rusijos konvenciniams pajėgumams vis labiau atsiliekant nuo JAV ir iškilus naujoms grėsmėms, tokioms kaip Kinija, jie tapo svarbia priemone įrodyti dominavimą bent jau regioniniu mastu¹⁵. Atrodė, jog START susitarimais su JAV apribotos galimybės plėtoti strateginę ginkluotę Rusijos branduolinius siekius turėjo smarkiai suvaržyti ir sukurti galimybes bendradarbiauti dėl bendro saugumo. Tačiau taip neįvyko - Rusija ėmė siekti regioninio dominavimo apeidama strateginių branduolinių ginklų ribojimą ir plėtodama ne strateginių branduolinių ginklų technologijas. Pagrindinis įvykęs poslinkis – nuo globalaus atgrasymo ir atviro priešiško JAV pereita prie regioninio atgrasymo svarbos¹⁶.

Pagrindinė šiame darbe aptariama **problema** – nors pasiekti dvišaliai susitarimai mažinti strateginę branduolinę ginkluotę turėjo skatinti pasyvų bendradarbiavimą tarp JAV ir Rusijos bei sumažinti galimų tarpusavio konfliktų riziką, Rusija pasirinko agresyvią regioninio branduolinio atgrasymo taktiką pasitelkusi taktinius branduolinius ginklus. Tai keičia teorines prielaidas, pagal kurias gynybinių nuostatų besilaikančios valstybės yra linkusios nedidinti konflikto eskalacijos. Rusijos pasirinktas iš esmės puolamojo pobūdžio atgrasymas, paremtas galima branduoline eskalacija naudojant taktinius branduolinius ginklus, sukuria neužtikrintumo disbalansą, o tai didina galimų konfliktų rizikas.

¹³ Pavel Podvig, Blurring the line between nuclear and nonnuclear weapons: Increasing the risk of accidental nuclear war?, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2016 Vol.72 No.3, p. 145-146

¹⁴ Dmitry Adamsky, The 1983 Nuclear Crisis – Lessons for Deterrence Theory and Practice, *Journal of Strategic Studies*, 2013, Vol. 36 No. 1, p. 26

¹⁵ Dmitry Adamsky, Nuclear Incoherence: Deterrence Theory and Non-Strategic Nuclear Weapons in Russia, *Journal of Strategic Studies*, 2014, Vol. 37 No.1, p. 94-105

¹⁶ Dmitry Adamsky, If War Comes Tomorrow: Russian Thinking About 'Regional Nuclear Deterrence', *The Journal of Slavic Military Studies*, 2014, Vol.27 No.1, p. 170-175

Todėl šio darbo **tikslas** – paaiškinti, kodėl bendradarbiavimas branduolinio atgrasymo srityje tarp Rusijos ir JAV nepavyko bei kokias pasekmes tai gali kelti atgrasymo strategijoms.

Uždaviniai, kurie reikalingi įvertinti, kodėl Rusija pasirinko būtent tokią strategiją, yra:

- 1. Apibrėžti strateginio atgrasymo teorines sąlygas ir dvišalio branduolinio atgrasymo tarp JAV ir Sovietų Sąjungos/Rusijos evoliuciją.
- 2. Aptarti hipotetines bendradarbiavimo branduolinio saugumo klausimais prielaidas, remiantis gynybinio realizmo teorija.
- 3. Įvertinti motyvus, kurie nulėmė Rusijos užsienio politikos ir saugumo strategijos pokyčius.
- 4. Ištirti, kokias branduolines technologijas plėtoja Rusija ir koki poveikį tai daro atgrasymo logikai.
- 5. Įvertinti, kodėl Rusija renkasi riboto regioninio karo ir „strateginio neapibrėžtumo“ galimybę siekdama regioninio saugumo¹⁷.

Metodika: šis tyrimas – tai kokybinė atvejo analizė, paremta strateginių dokumentų turinio analizės metodu, tiriant tokius šaltinius kaip Rusijos užsienio politikos ir karinės doktrinos strategijos bei naudojantis analitiniais duomenimis apie Rusijos branduolinių ginklų pokyčius. Siekiant įvertinti Rusijos pasirinktą atgrasymo formą, bus remiamasi gynybinio realizmo atstovo Charles Glaserio modeliu, kuris didelį dėmesį skiria šalių puolamosios ir gynybinės ginkluotės santykiui bei komunikavimui apie savo ketinimus priemonėms.

1. Branduolinio atgrasymo teorijų raida

Globalaus atominio karo grėsmė sumažėjo, tačiau branduolinių atakų rizika išaugo - B.Obama¹⁸

Atgrasymas kaip valstybės užsienio politikos pamatinė nuostata bandant išvengti karo atbaidant kitą valstybę nuo priešišku veiksmų yra natūralus išlikimo siekis. Kaip karinė strategija atgrasymas svarbos įgavo po Antrojo pasaulinio karo, kuomet branduolinio ginklo panaudojimas ir jo ypač destruktivi galia iš esmės pakeitė ne vien karo raidą, bet ir valstybių tarpusavio santykių suvokimą. Atgrasymas kaip karinė strategija, pasak atgrasymo teorijos klasiko Thomas Schellingo, turėjo potencialų agresorių atbaidyti nuo ketinimų imtis nepageidaujamų veiksmų pasitelkiant

¹⁷ Nikolai N. Sokov, Why Russia calls a limited nuclear strike “de-escalation”, *Bulletin of the atomic scientists*, <<http://thebulletin.org/why-russia-calls-limited-nuclear-strike-de-escalation>>, [žiūrėta 2017-05-1]

¹⁸ Barack Obama in Prague 2009, in Therese Delpech, *Nuclear Deterrence in the 21st Century*, RAND Corporation 2012, p.11

bauginimą karine galia kaip derybinį svertą darant įtaką kitos valstybės elgesiui¹⁹. Anot kito klasiko Bernardo Brodie, iki tol pagrindiniu buvęs visų karinių pajėgų tikslas laimėti karus užleido vietą kitam – išvengti karų²⁰. Jam pritarė ir Robertas Oppenheimeris, pridėjęs, jog atominės bombos atsiradimas bet kokio karo galimybę pavertė nepriimtina²¹.

Tačiau šios prielaidos nebuvo pakankamos paaiškinti vadinamąjį branduolinės taikos laikotarpį, kaip dar buvo vadinamas Šaltasis karas²². Norint suprasti branduolinio atgrasymo logikos evoliuciją, galima vadovautis Roberto Jervis pasiūlyta trijų mąstymo bangų skirtimi, tačiau paties autoriaus darbuose pirmosios dvi bangos ir joms išsakyta kritika suponuoja, jog didžioji skirtis egzistuoja tarp jų ir trečiosios bangos.

Pirmosios bangos teorijos apskritai nenagrinėjo nacionalinio saugumo klausimų, buvo daugiau intelektualinės išvalgos apie branduolinių ginklų reikšmę. Su antrąja banga buvo įvestas žaidimų teorijos modelis, kalbantis apie „viščiuko žaidimą“ ir abipusio pozicijų laikymosi kaštus bei paties atgrasymo paradoksą, kuomet saugumo siekiama keliant sunaikinimo grėsmę oponentui. Trečioji banga atsiskyrė nuo pirmųjų įvedama lyderių kaip asmenų svarbą valstybei renkantis atgrasymo strategijas. Pradėta kalbėti apie skirtingų vertybių egzistavimą ir klaidingus įsitikinimus apie valstybės intencijas.²³ Trečioji teorijų banga valstybės nebevertino kaip unitarinio veikėjo, greičiau kaip skirtingų interesų sąveiką, kur racionalumas nebūtinai yra protingas pasirinkimas.

Po Šaltojo karo pabaigos tendencija vertinti ne valstybės, bet skirtingų veikėjų poveikį atgrasymui išliko. Didysis lūžis atgrasymo teorijoje, kurį galima būtų vadinti ketvirtąja banga, įvyko po 9/11, kuomet atgrasymo funkcijas pradėjo periminti priešraketinė gynyba²⁴. Taip atsitiko dėl strateginių pokyčių įvardinant oponentus. Jei iki tol buvo kalbama apie valstybes, tegu ir ne unitarinius vienetus, bet visgi aiškiai įvardijamus veikėjus, po 9/11 imta kalbėti apie terorizmą kaip grėsmę, kuriai neįmanoma suduoti atsakomojo smūgio, todėl vienintelė legitimi gynybos priemonė belieka priešraketinės gynybos sistemos²⁵. Visgi, saugumui grėsmę kelia ne vien vadinamosios pavojų keliančios valstybės (angl. *rogue states*), kurios dažniausiai būna autoritariniai režimai, siekiantys destabilizuoti tarptautinę tvarką, ar teroristinės grupuotės, kurios peržengia valstybės ribas. Išlieka ir

¹⁹ Thomas C. Schelling, „The Diplomacy of violence“. Kn. John Garnett (sud.), *Theories of Peace and Security*, London: Palgrave Macmillan, 1970, p.64-84

²⁰ Bernard Brodie, *The Absolute Weapon*, New York: Harcourt, Brace, and Company, 1946

²¹ Robert Oppenheimer, “The Atomic Bomb and College Education, 1946,” Kn. John Bartlett, *Bartlett's Familiar Quotations*, Justin Kaplan, gen. ed., 16th ed., Boston: Little, Brown, 1992, p. 714

²² Ian R. Kenyon and John Simpson (sud.), *Deterrence and the new global security environment*, London: Taylor&Francis Ltd 2006, p. 16-22

²³ Robert Jervis, Reviewed Work: *Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice*. by Alexander George, Richard Smoke, *World Politics*, Jan. 1979, Vol. 31, No. 2, p. 289-324

²⁴ Ian R. Kenyon and John Simpson, p.63

²⁵ Ten pat, p. 64

senosios grėsmės, t.y., valstybės, kurių užsienio politikos strategijos ir už jų slypintys motyvai kelia klausimų, ar šios valstybės yra potenciali grėsmė, ar tik pasirenka agresyvią atgrasymo taktiką.

1.1. Šaltojo karo laikotarpio branduolinio atgrasymo teorijos

Valstybės kaip veikėjo motyvų nuspėjimas tebėra pagrindinis iššūkis atgrasymo teorijoms. Todėl šiame darbe aprašant branduolinio atgrasymo teorijų evoliuciją bus remiamasi ne vien R.Jervis pasiūlyta skirtimi, tačiau ir Therese Delpech tyrimais apie Šaltojo karo atgrasymo teorijų pagrindines problemas ir antrojo branduolinio amžiaus atgrasymo teorijų evoliuciją²⁶.

Pagrindiniai klausimai, į kuriuos siekė atsakyti Šaltojo karo metu vyravusios branduolinio atgrasymo teorijos, bene geriausiai apibendrinti Th.Delpech²⁷ studijoje:

- Kaip funkcionuoja branduolinis atgrasymas?
- Kokie oponentai yra racionalūs ir jų atžvilgiu atgrasymas suveikia?
- Kaip išvengti branduolinio konflikto eskalacijos?
- Ar įmanomas apribotas (angl. *limited*) branduolinis karas?
- Ar galios balansas palaiko branduolinio atgrasymo tinkamą veikimą?
- Ar gynybiniai pajėgumai yra pakankama priemonė nesuveikus atgrasymui?
- Ar atgrasymas gali tapti netyčiniu ginklavimosi varžybų paskelbimu?

Šie klausimai atspindi vėlesnes branduolinio atgrasymo teorijų lauko diskusijas, tačiau jos nebūtų susiformavusios jei ne pirminės teorijos, pradėtos plėtoti iškart po branduolinio ginklo panaudojimo. Šaltojo karo pradžioje egzistavęs JAV pranašumas prieš SSRS branduolinės ginkluotės atžvilgiu ir pastarosios valstybės pastangos kuo greičiau pasivyti ideologinę priešininę šiose ginklavimosi varžybose buvo bene pagrindinio branduolinio atgrasymo paradokso priežastis. Branduoliniai ginklai buvo matomi kaip priemonė išvengti karo, o ne jį kariauti²⁸.

R.Jervis laikotarpį nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos iki 1970m. priskiria pirmajai ir antrajai branduolinio atgrasymo teorijų bangoms, kurioms atstovavo jau minėti klasikai B.Brodie, R.Oppenheimeris, T.Schellingas ir kt. Jei pirmoji banga apskritai nekalbėjo apie nacionalinio saugumo klausimus, antroji vadovavosi „viščiuko žaidimo“ teorija. Dvi priešiškos pusės nori atsitraukti iš abiemis pavojingos situacijos, tačiau tuo pat metu bando įtikinti viena kitą savo pozicijų laikymusi. Šalia to, įvertinus potencialaus laimėjimo neatsitraukus dydį, bandoma įvertinti ir kitos pusės

²⁶ Therese Delpech, p.5

²⁷ Ten pat, p.12

²⁸ Ian R. Kenyon and John Simpson, p.64-68

pasiryžimą neatsitraukti²⁹. Vienintelis atgrasymo būdas tokiomis sąlygomis yra atsakomojo smūgio (angl. *retaliation*) užtikrinimas, taip taikant spaudimą priešiškam veikėjui nesiryžti smogti dėl nepriimtinos ir neišvengiamos žalos.

Ši situacija, kuomet egzistuoja tik didelio galingumo puolamieji pajėgumai, kurie naudojami kaip saugumo užtikrinimas per potencialios žalos kitai pusei sukėlimą, vadinama MAD (angl. *mutual assured destruction*) – abipusio susinaikinimo doktrina³⁰. Būtina pažymėti, jog abipusio susinaikinimo doktrina apėmė išimtinai civilius, o ne karinius taikinius (miestus, logistiką etc.), nes dėl techninių ankstyvųjų branduolinių ginklų savybių jų taiklumas buvo itin prastas, o dėl šios problemos ir sąlyginai nedidelio branduolinių raketų kiekio atakuoti karinius taikinius ir galimai į juos nepataikius prarasti tiek ginklus, tiek galimybę atbaidyti priešininką nepadarius reikiamo kiekio žalos reiškė didesnę pralaimėjimo riziką. Taip pat atsižvelgiant į R.Jervis aptartą „viščiuko žaidimą“ abipusio branduolinio atgrasymo logikoje, atsirado pamatinės problemos, paskatinusios trečiosios bangos teorijų vystymąsi. Šios problemos buvo eskalacijos, patikimumo (angl. *credibility*) ir racionalumo klausimai.

1.2. Šaltojo karo laikotarpio branduolinio atgrasymo praktiniai iššūkiai

R.Jervis aprašyta trečioji branduolinio atgrasymo teorijų banga buvo bandymai atkreipti dėmesį į lyderius ir jų sprendimų racionalumą, vidaus politikos procesų svarbą³¹. Iš dalies šis teorinis posūkis galėjo būti paskatintas JAV prezidento Johnsono administracijos įvykdytų pokyčių JAV karinėje doktrinoje. Kuomet branduoliniais taikiniais pasirinkti kariniai SSRS objektai, o ne civiliniai kaip iki tol. Taip pat panaikinus kitus abipusio susinaikinimo aspektus dėl technologinės plėtros (maži branduolinių ginklų arsenalai ir prastas jų taiklumas) abipusio susinaikinimo doktrina prarado prasmę. Vietoj jos atsirado netikėto užpuolimo ir tarptautinės krizės pavojai (angl. *surprise attack and international crisis*)³². Šis branduolinio atgrasymo teorijos posūkis buvo nulemtas jau minėtų eskalacijos, patikimumo ir racionalumo problemų.

Pirmiausia, eskalacijos problema yra neatsiejama nuo bet kokio karinio konflikto. Galimybė perimti konflikto kontrolę yra išeitis iš eskalacijos problemos. Anot T.Schellingo, eskalaciją galima suvaldyti kontroliuojant konflikto stadijas (bandant izoliuoti konfliktą – paversti jį apribotu branduoliniu karu) arba konflikto pakopas (savotišką laiptelių sistemą, kur kiekvienas aukštesnis laiptelis atveria platesnį priemonių pasirinkimą, įskaitant ir branduolinį smūgį)³³. Eskalacija tiesiogiai

²⁹ Robert Jervis, p. 289-324

³⁰ Glenn H. Snyder, *Deterrence and Defense*, Princeton University Press, 1963

³¹ Robert Jervis, p. 289-324

³² Therese Delpech, p. 22

³³ Thomas C. Schelling, *Arms and Influence*, Yale University Press, 1966

susijusi su technologinėmis galimybėmis atlaikyti pirmąjį smūgį ir suduoti atsakomąjį. Tačiau susidarius branduoliniam paritetui atsakomojo smūgio pasirinkimas siekiant suvaldyti eskalacijos spiralę yra katastrofiškas dėl strateginių pajėgumų lygiavertiškumo. Vienai pusei pasirinkus peržengti pirmojo smūgio nenaudojimo koncepciją, tik nuo patikimumo ir racionalumo nuostatų priklauso, ar nebus grįžta prie abipusio susinaikinimo doktrinos.

Patikimumo problema yra pajėgumų, t.y., branduolinių ginklų kiekio ir tipo, bei ryžto juos panaudoti komunikacija³⁴. Jei pajėgumai yra objektyvus ir išmatuojamas kintamasis, ryžtas gali būti tik numanomas, todėl yra lemiamas dėmuo eskalacijos dinamikoje³⁵. Neužtikrintumas dėl priešininko ryžto panaudoti atsakomąsias priemones sukelia balansavimo ant ribos (angl. *brinkmanship*) problemą, kuomet eskalacijos rizika maksimizuojama siekiant priversti varžovą atsitraukti spėjant, jog jo ryžtas silpnesnis. Valstybės ryžtas paprastai būna nulemtas vertybių, kurioms kyla pavojus dėl susidariusios situacijos. Valstybė linkusi maksimizuoti branduolinio smūgio riziką tam, kad pasiektų dominavimą apgindama pamatines jai vertybes³⁶. Ryžto komunikacija labai svarbi abiem pusėms, tačiau dėl netikrumo tai virsta dar viena žaidimų teorija, kur laimi ilgiausiai neatsitraukusi pusė.

Netikrumo problema, sukelianti bet kurio konflikto eskalaciją, yra tiesioginė racionalumo problemos pasekmė. Racionalus elgesys branduolinio atgrasymo teorijoje yra loginis ryšys tarp strategijos siekių ir pasirinktų priemonių tiems siekiams įgyvendinti³⁷. Problema yra tai, kad racionalūs sprendimai remiasi ne universaliu protingumu (angl. *reasonable*) – bendra tarp valstybių vertybių sistema, vienodai suvokiama abiejų veikėjų, bet individualia vertybine sistema. Skirtingos vertybinės sistemos padiktuoja skirtingus prioritetus, kurie branduolinio atgrasymo politiką labai apsunkina. Vienos valstybės siekiai kitai atrodys neracionalūs ne todėl, kad siekiai ir priemonės neturės abipusio loginio ryšio, bet todėl, kad patys siekiai dėl vertybinių skirtumų gali būti nesuvokiami³⁸. Racionalumo kaip valstybės siekių suvokimo trūkumas branduolinio atgrasymo patikimumą labai apsunkina, o tai veda prie konflikto eskalacijos ir neišvengiamo grįžimo prie abipusio susinaikinimo doktrinos.

Branduolinio atgrasymo teorijose netikrumas dėl galimų priešininko veiksmų yra tiek stiprinantis, tiek silpninantis atgrasymo strategijos pasirinkimą aspektas. Už šios dviprasmybės slypi prielaida, jog atgrasymas veikia geriausiai jei priešininkas yra pasimetęs dėl jo laukiančio atsako galimybės, o tai trukdo planuoti veiksmus ir nuspėti nenumatytus atvejus. Th.Schellingas atstovavo

³⁴ Herman Kahn, *On Thermonuclear War*, Princeton, New Jersey.: Princeton University Press, 1960, p. 287.

³⁵ Robert Powell, Nuclear Deterrence Theory, Nuclear Proliferation, and National Missile Defense, *International Security*, Spring 2003, Vol. 27, No. 4, p. 92

³⁶ Ten pat, p. 96

³⁷ Keith B. Payne, *The Fallacies of Cold War Deterrence and a New Direction*, University Press of Kentucky, 2010, p. 10-20

³⁸ Ten pat, p. 41

nuostatai, jog nežinojimas, kokią atsaką gali pasirinkti oponentas, verčia kelis kartus apgalvoti, ar verta imtis bet kokių grėsmę keliančių veiksmų. Hermann Kahnas tuo tarpu tvirtino, kad netikrumas kaip tik silpnina atgrasymą, nes nesuvokiant potencialios atakos pasekmių oponentas kur kas lengviau pasirenka pradėti konflikto eskalaciją ir taip išprovokuoti karą³⁹. Taip pat reikia nepamiršti atsitiktinio konflikto rizikos dėl stabilumo problemos - dėl netobulų technologijų (išankstinio perspėjimo sistemų (early warning systems), radarų klaidų etc.) arba žmogiškosios klaidos – kuomet priimami sprendimai suduoti prevencinį smūgį tada, kai potencialus priešininkas iš tiesų dar nesirengė smogti ar jo veiksmai buvo klaidingai suvokti kaip priešiški⁴⁰.

1.3. Praktinių iššūkių sprendimai

Šios problemos vienas iš sprendimų buvo priešraketinės gynybos sistemos (AMD), kurių plėtojimą abipusiu SALT I susitarimu JAV ir SSRS 1972m. sustabdė, siekiant išvengti ginklavimosi varžybų ir pirmo smūgio rizikos dėl pariteto pažeidimo⁴¹. Visgi, priešraketinės gynybos sistemos ne tik eliminuotų atsitiktinio smūgio riziką. Pašalinus technologines kliūtis šių sistemų veikimui tai tampa pačia aiškiausia ryžto komunikacija, taip pašalinant netikrumo klausimą, tuo pat metu išsprendžiant ir patikimumo bei racionalumo problemas⁴². Tai padidintų potencialios pirmosios atakos tikimybę, nes ryžtas priešintis būtų komunikuojamas naudojant gynybines sistemas, tačiau potencialių atakų sėkmės tikimybė būtų labai maža, o tai padidintų išpuolio materialiuosius kaštus.

JAV pasirinkta taktika 1983m. pradėti strateginės gynybos iniciatyvą apeinant SALT I susitarimus, paskatino ginklavimosi varžybų raidą ir SSRS žlugimą, nes sovietų vadovai tinkamai neįvertino ekonominiu ginklavimosi varžybų kaštų. Prielaida, jog nestabilios valstybės linkusios užtikrinti režimo išlikimą visomis galimomis priemonėmis, taip prisiimant didesnę karinę ir ekonominę riziką, pasitvirtino. Tačiau priešraketinės gynybos sistemos kaip pavojus abipusio susinaikinimo prielaidomis paremtai atgrasymo logikai iš esmės keičia atgrasymo strategijas, kuriomis vadovaujama po Šaltojo karo.

Th. Delpech kaip reikšmingiausią branduolinio atgrasymo idėją „antrajame branduoliniame amžiuje“ įvardina puolamųjų ir gynybinių pajėgumų balanso teoriją (angl. *offense-defense balance*), kurios pagrindinis objektas yra disbalansas tarp puolamųjų ir gynybinių pajėgumų pastarųjų nenaudai⁴³. Nors grėsmių suvokimas prasiplėtė ir dėl nevalstybinių veikėjų keliamo pavojaus

³⁹ Therese Delpech, p. 45

⁴⁰ Robert Powell, p. 15-20

⁴¹ Ten pat, p. 88-105

⁴² Ten pat, p. 88-105

⁴³ Therese Delpech, p. 37

gynybiniai pajėgumai įgavo ypatingą svarbą (pvz., priešraketinės gynybos sistemos), ginklavimosi ir atgrasymo poreikis, pasitelkiant branduolinius ginklus, taip pat nesumažėjo. Branduolinio ginklavimosi epochoje didžiausias dėmesys buvo skiriamas puolamiesiems pajėgumams, tuo tarpu „antrajame branduoliniame amžiuje“ strateginis posūkis, turėjęs akcentus perkelti į gynybinių pajėgumų stiprinimą, kol kas dar neįvyko. Šis perėjimo prie „gynybinio atgrasymo“ motyvų ir priemonių jiems įgyvendinti netikrumas ir tampa tyrimo pagrindu.

2. Branduolinio atgrasymo tyrimo modelis

Charles L. Glaserio aprašytas tyrimo modelis yra racionali strateginio pasirinkimo teorija, apjungianti tiek struktūrinio, tiek gynybinio (angl. *defensive*) realizmo nuostatas. Kaip teigia autorius, jis siekė patobulinti Kenneth Waltzo struktūrinio realizmo teoriją, kalbančią apie valstybes kaip atskirus nuo tarptautinės sistemos subjektus, tačiau susiduriančius su sistemos apribojimais tada, kai reikia įgyvendinti politikos tikslus. Anot Ch.Glaserio, struktūriniam realizmui trūksta materialių ir informacinių kintamųjų, galinčių apibūdinti pačią valstybę ir ją supančią aplinką bei jų sąveikos būdus. Ch.Glaseris kritikuoja K.Waltzą, kad šis didžiausią dėmesį skiria galiai ir tarptautines sistemas įvardija kaip neišvengiamai konkurencines⁴⁴.

Kaip atsaką K.Waltzui, Ch.Glaseris siūlo pasitelkti gynybinio realizmo prielaidas. Jis kalba apie saugumo dilemos (angl. *security dilemma*) svarbą aiškinant tarptautinės sistemos konkurencinį pobūdį, argumentuodamas, jog saugumo dilemos dinamika yra nulemta puolamųjų ir gynybinių pajėgumų balanso, o valstybės jos išvengti gali aiškiai skleisdamos informaciją apie savo motyvus⁴⁵. Tačiau ir gynybinį realizmą Ch.Glaseris pasirenka tik kaip saugumo dilemą apibūdinančią teoriją. Jos apjungimas su K.Waltzo struktūriniu realizmu ir papildomų kintamųjų, tokių kaip šalies motyvai, tarptautinę sistemą apibūdinantys materialūs ir informaciniai kintamieji, įvedimas, anot autoriaus, turėtų paaiškinti, kodėl saugumo siekiančios valstybės gali ar net turėtų bendradarbiauti tarpusavyje, o ne konkuruoti, kaip joms turėtų diktuoti tarptautinės sistemos struktūra⁴⁶.

2.1.Struktūrinio realizmo prielaidos

Prieš pradėdant nagrinėti paties tyrimo modelio prielaidas, būtina atsižvelgti į teorines nuostatas, kuriomis vadovaujantis buvo suformuoti modelio kintamieji. Tarptautinė sistema, pasitelkus K.Waltzo struktūrinio realizmo prielaidas, nepaisant branduolinių ginklų išlieka anarchiška ir paremta

⁴⁴ Charles L. Glaser, *Rational Theory of International Politics. The logic of competition and Cooperation*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2010, p. 13

⁴⁵ Ten pat, p.13-14

⁴⁶ Ten pat, p. 88

savipagalbos (angl. self-help) principu, o žlugus dvipolei sistemai išauga tarpusavio konkurencija, nes sumažėja aiškumo apie kitų valstybių motyvus ir nuostatas⁴⁷. Tarptautinės sistemos struktūra nepriklauso nuo pokyčių valstybių lygmenyje, todėl nesant aukščiausios viršnacionalinės valdžios, galinčios kontroliuoti valstybių tarpusavio sąveiką, išlieka karo rizika ir neaiškumas apie kitų valstybių motyvus⁴⁸. Nuo visuotinio karo valstybės sulaiko tik subtilus išorinių ir vidinių apribojimų balansas, bet didesnę galią turinčios valstybės susiduria su pagunda ją panaudoti, o silpnosios kenčia baimę susidurti su tos galios panaudojimu⁴⁹.

K.Waltz neteikia didelės reikšmės ir tarptautinėms institucijoms, turinčioms palaikyti bendrą tvarką ir saugumą, nes jos, lygiai taip pat kaip ir kiti veikėjai, yra priklausomos nuo didžiųjų galios centrų, ir praranda savo svarbą kartu su tiesiogine paskirtimi išlaikyti galios centro dominavimą⁵⁰. Didžiausią reikšmę tarptautinėje sistemoje K.Waltz skiria galiai, kurios balansas atsispindi tarptautinės politikos procesuose. Galios ir grėsmės tai galiai egzistavimo būtinybė sukuria taip reikalingą balansą, palaikantį tiek užsienio politikos, tiek tarptautinės sistemos pastovumą.⁵¹ Galia, anot K.Waltz, yra kariniai pajėgumai, kurių turėjimas užtikrina galimybę išlaikyti pusiausvyrą (angl. *balancing*) ir taip užtikrina valstybės išlikimą, kai tuo tarpu prisišliejimo (angl. *bandwagoning*) prie didesnės galios pasirinkimas dėl savos galios trūkumo kelia grėsmę pačios valstybės išlikimui⁵².

Apibendrinant, K.Waltzo apibūdinti struktūrinio realizmo teorijos elementai apima anarchinę tarptautinės sistemos struktūrą, galios svarbą valstybės išlikimui ir galios balanso išlaikymą kaip valstybės išlikimo garantą. Tačiau neišvengiamas balansavimas yra ne kas kita kaip varžymasis tarpusavyje, kas įgis daugiau galios ir nusvers balansą į savo pusę. Taip pat lieka neaišku, kaip išmatuoti valstybės motyvus ir jos karinę galią. Tam pasitelkiama kita realistinio mąstymo prieiga.

2.2. Gynybinio realizmo prielaidos

Gynybinis realizmas yra savotiška struktūrinio realizmo tąsa, tikslinanti, kokioms sąlygoms esant valstybės renkasi ne konkuruoti tarpusavyje, o išlaikyti esamą status quo. Būtent status quo išlaikymas, o ne siekis konkuruoti tarpusavyje yra pagrindinė gynybinio realizmo prielaida, kurią Ch.Glaseris papildė informacijos apie kitos valstybės motyvus svarba⁵³. Vienas iš gynybinio realizmo klasikų Stephen Van Evera tvirtina, kad status quo išlaikymo siekis kartais būna agresijos ir varžymosi

⁴⁷ Kenneth Waltz, Structural Realism after the Cold War, *International Security*, Summer 2000, Vol. 25, No. 1, p. 6

⁴⁸ Ten pat, p. 10

⁴⁹ Ten pat, p. 13

⁵⁰ Ten pat, p. 19

⁵¹ Ten pat, p. 29

⁵² Ten pat, p. 39

⁵³ Charles L. Glaser, p. 14

priežastis, tačiau tai yra nulemta kitos valstybės priešišku žingsniu, o ne savaiminės valstybės agresyvios ir revizionistinės prigimties⁵⁴. Jis tyrinėja sąlygas, kurioms esant galima tikėtis agresyvios užsienio politikos. S.Van Evera teigia, jog karo veiksmai labiau tikėtini tada, kai pergalė lengvai pasiekama, o pokyčiai gynybos – puolimo balanse gali paveikti potencialaus karo grėsmę⁵⁵. Kaip karą skatinančias priežastis jis įvardina⁵⁶:

- Oportunistinės ekspansijos galimybes;
- Savisaugos trūkumą, skatinantį gynybinę ekspansiją;
- Kitų veikėjų galios ir ekspansijos augimą, skatinantį nesaugumą ir agresyvų atsaką;
- Pirmojo smūgio pajėgumus, didinančius neišvengiamo pirmojo smūgio riziką;
- Kito veikėjo pažeidžiamumo akivaizdumą ir galimybės prevenciniam karui atsiradimą;
- Diplomatinės *fait accomplis* taktikos taikymą, nenorą keisti strategijas;
- Nenorą derėtis ir bendradarbiauti;
- Užsienio ir gynybos politikų slaptumą, nenorą atskleisti motyvus ir siekius;
- Ginklavimosi varžybas, kaip skatinančias prevencinius ir oportunistinius karus;
- Puolamųjų pajėgumų dominavimą, skatinantį bendras ginklavimosi tendencijas.

Kaip puolimo ir gynybos pajėgumų šalies viduje balansą lemiančius veiksnius S.Van Evera įvardina karines technologijas, geografines sąlygas, vidinę socialinę ir politinę sąrangą bei diplomatijos kaip aljansų ir sąjungų su kitomis valstybės egzistavimą⁵⁷. Priskiriant puolamųjų pajėgumų plėtojimą kaip pagrindinę nesaugumo priežastį, didžiausia grėsmė saugumui įvardinant pačias didžiausias valstybes ir jų pasirinktas taktikas, atitinkančias prieš tai nurodytas karą skatinančias priežastis, šiai teorijai trūksta vienos labai svarbios nuostatos, kurią vėliau bandys išplėtoti Ch.Glaseris. Gynybinio realizmo teorijai labai trūksta informacijos ir komunikacijos aiškumo, t.y. aiškios motyvų deklaracijos, kuri sumažintų saugumo dilemos riziką.

2.3.Tyrimo modelio prielaidų visuma

Būtent saugumo dilemos eliminavimą savo modelyje siūlo Ch.Glaseris. Perimdamas struktūrinio ir gynybinio realizmo prielaidas, jis jas papildo informacijos sklaidos svarba. Anot jo, anarchiškoje tarptautinėje sistemoje valstybės elgiasi ir daro užsienio politikos sprendimų pasirinkimus racionaliai tokiu atveju, jeigu potencialus oponentas taip pat elgiasi racionaliai⁵⁸. Anarchija šiuo atveju

⁵⁴ Stephen Van Evera, *Causes of War: Power and the roots of conflict*. New York: Cornell University Press, 1999, p. 134

⁵⁵ Stephen Van Evera, *Offense, Defense, and the causes of war*, *International Security*, Spring 1998, Vol. 22, No. 4, p. 5

⁵⁶ Ten pat, p. 6

⁵⁷ Ten pat, p. 19-21

⁵⁸ Charles L. Glaser, p. 3

reiškia aukštesnės tarptautinės institucijos, galinčios sustabdyti jėgos panaudojimą ar priversti laikytis tarptautinių susitarimų, nebuvimą, tad anarchinėje sistemoje veikia tik savipagalbos principas⁵⁹. Valstybės gyvybiniai interesai yra jos pagrindiniai siekiami tikslai, o tarptautinės aplinkos sukuriama apribojimai ir galimybės turėtų paveikti strateginius valstybės pasirinkimus tarp bendradarbiavimo siekiant savo tikslų ir varžymosi siekiant savo tikslų⁶⁰. Daroma prielaida, jog valstybės sugeba imtis protingų veiksmų pasirenkant užsienio politikos strategiją, taip pat įvertinant jos potencialius kaštus ir naudą, sėkmės ir nesėkmės tikimybes. Ne ką mažiau svarbus ir valstybės suvokimas, jog ji veikia tarptautinėje sistemoje, kur jos strateginiai pasirinkimai susilauks reakcijų⁶¹. Šiuo atveju svarbi ne vien aplinkos refleksija, bet ir potencialių oponentų racionalumo ir adekvataus reagavimo įvertinimas.

Analizuojant valstybės pasirinkimus atliekama dviejų lygmenų analizė: vieneto ir struktūros. Vieneto analizės lygmenyje nagrinėjamas valstybės elgesys, kuris aiškinamas pasitelkus motyvų ir tikslų galimybes. Struktūros atveju valstybės elgesys aiškinamas per apribojimus ir galimybes, kuriuos suteikia tarptautinės sistemos vidaus sąranga ir būklė⁶². Būtina pažymėti, jog valstybės suvokiamos kaip unitariniai veikėjai, kurių tikslų identifikavimas ir jų siekimas nepriklauso nuo vidinės sąrangos, suvaržymų ar susiskaldymų. Pasirinkti sprendimai nagrinėjami kaip racionalūs ir tinkamiausi, o ne kaip viena iš galimybių. Lygiai taip pat potencialios priešininkės irgi nagrinėjamos kaip unitariniai veikėjai, kurių sprendimai pasirinkti racionaliai, o ne sąlygoti vidinės sąrangos⁶³. Taigi, apibendrinant prielaidas, kuriomis vadovaujantis sudaromas tyrimo modelis, galima teigti, jog racionalūs valstybės, kaip vieneto, pasirinkimai nulemti pačios valstybės tikslų ir tarptautinės sistemos sąrangos. Valstybės pasirinkimai sąveikauja su oponentų pasirinkimais, taip sukurdami dvejopą strategijų galimybę – bendradarbiauti arba konkuruoti. Tai, kokią valstybę strategiją pasirenks, nulemia skirtingų kintamųjų sąveika.

2.4. Tyrimo kintamųjų analizė

Ch. Glaser įvardija, kad nepriklausomas kintamasis – valstybės motyvai; šalia to yra trijų tipų materialūs kintamieji – galia, gynybos – puolimo balansas ir gynybos – puolimo pajėgumų atskiriamumas; taip pat dviejų tipų informaciniai kintamieji – valstybės suvokimas apie priešininko motyvus ir jos suvokimas apie priešininko numanomus jos pačios motyvus⁶⁴.

⁵⁹ Charles L. Glaser, p. 29

⁶⁰ Ten pat, p. 23

⁶¹ Ten pat, p. 30

⁶² Ten pat, p. 25

⁶³ Ten pat, p. 31

⁶⁴ Ten pat, p. 35

Motyvai, kuriais vadovaujasi valstybė, būna dvejopi – saugumo siekis ir godumas. Saugumo siekis paremtas teritorijos kontrolės išsaugojimu, pastangomis išvengti karo dėl teritorijos kontrolės, o tokiam karui prasidėjus – bandymu jį laimėti kuo mažesniais kaštais. Saugumas kaip tikslas priklauso nuo karinių pajėgumų kaip gebėjimo atgrasyti potencialius užpuolikus bei išlaikyti teritorinę kontrolę⁶⁵. Nors dažnai daroma prielaida, jog saugumo siekiančios valstybės yra status quo išlaikymo šalininkės, tai ne visai tikslu. Anot Ch. Glaserio, saugumo siekianti valstybė gali pradėti karą ir keisti status quo užimdama teritorijas, tačiau už to slypintys motyvai vis vien bus paremti valstybės išlikimo siekiais, pvz. resursų padidinimas, priešiškos valstybės eliminavimas, buferinės zonos sukūrimas⁶⁶.

Tuo tarpu godumas – priešingas saugumui siekis, savotiškas revizionizmas, kuomet valstybė nori ne užsitikrinti saugumą, bet didinti savo kapitalą, teritoriją, prestižą, skleisti ideologiją. Esminis skirtumas tarp godžios ir saugumą siekiančios valstybės yra jos veiksmų pasirinkimas esant stabiliai saugumo būklei. Saugumo siekianti valstybė pasirenks status quo išlaikymą, net jei teritorinės ekspansijos kaštai ypač maži, o laimėjimo tikimybė didelė. Tuo tarpu godi valstybė teritorinės ekspansijos imsis net esant santykinai dideliems kaštams ir rizikingai laimėjimo tikimybei⁶⁷.

Materialūs kintamieji, apibūdinantys valstybės galimybes įgyvendinti motyvus, iš esmės yra kariniai pajėgumai. Pirmasis iš materialių kintamųjų yra dar struktūrinių realistų plačiai vartotas galios įvardijimas. Šiame modelyje galia suvokiama kaip santykinis šalies resursų, galinčių būti paverstų kariniais resursais, kiekis palyginus su oponuojančios valstybės atitinkamais resursais. Tai apibūdina valstybės potencialą (pvz. šalies turtas, populiacija, technologijų plėtra), bet nėra reali karinė galia, tik galimybė ją išplėtoti. Būtina pažymėti, jog galia yra santykinis rodiklis, ją įmanoma vertinti tik atsižvelgiant į kito veikėjo galią ir motyvus. Kitaip tariant, galia yra valstybės resursų lygis, tačiau pati valstybė renkasi, kaip tuos resursus naudoti⁶⁸. Todėl nebūtinai daugiau resursų turinti ir šiuo atžvilgiu galingesnė valstybė turės geresnes karines pajėgas ir geriau išplėtotus gynybinius pajėgumus. Turtingos valstybės gali būti nesaugios pasirinkdamos neišnaudoti savo galios dėl motyvų, o neturtingos valstybės gali būti labai saugios mobilizuodamos visus įmanomus resursus karinių pajėgumų stiprinimui.

Puolimo ir gynybos balanso kintamieji yra dvejopi. Pirmuoju atveju, gynybos ir puolimo balansas išreiškiamas kaip puolamųjų pajėgų, kurių reikia užimti teritorijai, kaštų santykis su besiginančios valstybės gynybinių pajėgumų kaštais. Puolimo ir gynybos balansas yra nulemtas karinių

⁶⁵ Charles L. Glaser, p. 35-37

⁶⁶ Ten pat, p. 37

⁶⁷ Ten pat, p. 38

⁶⁸ Ten pat, p. 41

technologinių sugebėjimų ir geografinių sąlygų. Tai iš esmės yra galios, kurios reikia norint išlaikyti atgrasymą ir gynybą, nustatymas. Kariniai technologiniai sugebėjimai šiuo atveju yra sugebėjimas pasirinkti tinkamiausius ginklus ar ginklų sistemas. Būtina pažymėti, kad puolančiojo puolamųjų ir besiginančio gynybinių pajėgumų santykį iš esmės keičia branduoliniai ginklai⁶⁹. Jų turėjimas vienoje iš pusių panaikina galimybę vertinti karines technologijas kaip puolamąsias arba gynybines, o abipusė branduolinė ginkluotė apsunkina paskutiniojo kintamojo įvertinimą.

Trečiasis kintamasis, įvardintas kaip gynybinių ir puolimo pajėgumų atskiriamumas. Jo nebuvimas (t.y., jei neįmanoma ar labai sudėtinga klasifikuoti ginkluotę į gynybinę ar puolamąją) skatina saugumo dilemos dinamiką ir didina bendrą nesaugumą tarptautinėje sistemoje, tuo tarpu aiškus atskyrimas leidžia įvertinti, kaip konvertuojama galia ir kokių tikslų siekia valstybė⁷⁰.

Visgi, aiškiausiai tikslus apibūdina informaciniai kintamieji. Abu jie skirti motyvų suvokimui. Pirmiausia, valstybės suvokimui apie potencialios priešininkės motyvus, tačiau lygiai taip pat ir valstybės suvokimu apie tai, kaip, jos manymu, jos priešininkė suvokia jos motyvus⁷¹. Šie kintamieji sukelia daugiausiai problemų juos tiriant, nes šališkumas kitos valstybės ir jos vertinimo atžvilgiu yra neišvengiamas. Jis nulemtas kompleksinių tarpusavio patirčių. Informacijos nepatikimumas yra kartinė problema, kurios eliminavimas sukurtų tobulą bendradarbiaujančių valstybių sistemą. Kadangi nepatikimumo pašalinti neįmanoma, siūloma „naujo starto“ pozicija – vertinti šalių motyvus ir jų tarpusavio suvokimą nuo jų sąveikos atspirties taško⁷². Dažniausiai tai nebūna įmanoma, tačiau Šaltojo karo pabaiga suteikia galimybę įvertinti tai kaip naujos sąveikos pradžią, taigi, ir informacinės tarpusavio sklaidos atspirties tašką.

3. JAV ir Rusijos strateginių santykių raida

*Rusija yra degalinė, apsimetanti valstybe – J.McCain*⁷³

Rusijos ir JAV santykiai niekada nebuvo itin artimi ir draugiški, nepaisant visų pastangų užmegzti bendradarbiavimą ir pasitikėjimą strateginiame lygmenyje pasirašinėjant sutartis dėl branduolinės ginkluotės ribojimo ir mažinimo. Pagrindinė problema, kurią taip sunku suvokti amerikiečiams, yra pats branduolinės ginkluotės simbolis Rusijos strateginėje politikoje. Dėl konvencinių pajėgų atsilikimo ir siekio išlaikyti regioninės galios įvaizdį branduoliniai ginklai yra

⁶⁹ Charles L. Glaser, p. 44

⁷⁰ Ten pat, p. 45

⁷¹ Ten pat, p. 46

⁷² Ten pat, p. 47

⁷³ David Sherfinski, McCain: 'Russia is a gas station masquerading as a country', The Washington Times, <<http://www.washingtontimes.com/news/2014/mar/16/mccain-russia-gas-station-masquerading-country/>>, [žiūrėta 2017-05-05]

vienintelė likusi galimybė palaikyti strateginį balansą su JAV⁷⁴. Grandioziniai planai atgauti supervalstybės statusą atgaivinant karinių pajėgų galią ir prestižą kol kas lieka nuošalyje, todėl vienintelis statuso išlaikymas yra branduolinių pajėgumų tobulinimas ir demonstravimas⁷⁵. Tačiau tokios tendencijos yra pastebimos tik nuo 2000m., kuomet šalies karinėje doktrinoje atsirado esminių pokyčių – pradėta kalbėti apie branduolinio atsako galimybę⁷⁶. Iki tol nuo pat Šaltojo karo pabaigos buvo bandymai vystyti bendradarbiavimą tarp Rusijos ir JAV mažinant strateginę ginkluotę. Norint iširti, kodėl bendradarbiavimą pakeitė varžymasis, ir pritaikyti Ch.Glaserio modelį tikrinant, kaip Rusija konstruoja savo strateginius pasirinkimus, būtina aptarti JAV ir Rusijos susitarimų priešistorę ir lūžio taškus, kada bendradarbiavimas nutrūko.

Šaltojo karo laikotarpiu tuometinės SSRS ir JAV priešprieša iš SSRS pusės buvo paremta strateginėmis antžeminėmis raketomis kaip svarbiausiu iš branduolinės triados ginklų. Branduoliniai povandeniniai laivai turėjo antraeilę reikšmę, o oro pajėgos apskritai gavo mažiausiai dėmesio. Dėl tokio požiūrio, tarpkontinentinių balistinių raketų plėtros programos sulaukdavo didžiausio finansavimo, atitinkamai buvo labiausiai išvystytos technologiškai ir didžiausios kiekybiškai⁷⁷. Toks strateginių pajėgumų netolygus vystymas lėmė faktinį šių pajėgumų atskyrimą. Griūnant SSRS didžioji dalis branduolinių pajėgumų buvo atsilikę technologiškai ir išbarstyti po visą buvusios imperijos teritoriją. Didžiausi iššūkiai buvo pajėgumų perėmimas, jų modernizacija, branduolinės triados organizacinis sujungimas į vieną koordinuotą darinį ir bendra karinių pajėgų reforma, siekiant prisitaikyti prie naujos saugumo aplinkos iššūkių. Vietoj to tuometinis valstybės vadovas Borisas Jeltsinas, kuris Vakarų valstybių netraktavo kaip tolesnės potencialios grėsmės, pasirinko drastiškai sumažinti kariuomenei skiriamą biudžetą⁷⁸. Toks jo požiūris ir ekonominės krizės, su kuriomis naujoji Rusijos Federacija susidūrė paskutinįjį XXa. dešimtmetį karinę politiką padarė chaotišką ir neprognozuojamą. Karinės doktrinos, kurias skelbė tuometinė vyriausybė, apsiribojo įvardinti branduolinius pajėgumus kaip atgrasomąją priemonę, kurią valstybė pasitelktų nebent esant kritiniam pavojui jos pačios išlikimui. Toks šalies prestižo ir svarbos tarptautinėje aplinkoje menkinimas sukėlė didelį nepasitenkinimą tarp kariuomenei vadovaujančių generolų⁷⁹. Todėl naujai išrinktas prezidentas Vladimiras Putinas buvo paskatintas iš esmės keisti branduolinę strateginę politiką.

⁷⁴Dmitry Adamsky, *Nuclear Incoherence: Deterrence Theory and Non-Strategic Nuclear Weapons in Russia*, p. 96

⁷⁵ Nikolas K. Gvosdev, *The Bear Awakens: Russia's Military is Back*, *The National Interest*, <<http://nationalinterest.org/commentary/russias-military-back-9181>>, [žiūrėta 2017-05-05]

⁷⁶ *The Military Doctrine of the Russian Federation, 2000*, Arms Control Association, <https://www.armscontrol.org/act/2000_05/dc3ma00>, [žiūrėta 2017-05-05]

⁷⁷ Stephen J. Blank (sud.), *Russian Nuclear Weapons: Past, Present, and Future*, Strategic Studies Institute Book, November 2001, p.2

⁷⁸ Ten pat, p. 6

⁷⁹ Ten pat, p. 8

3.1. Pagrindiniai susitarimai dėl branduolinių ginklų

Pokyčiai karinėje doktrinoje ir pajėgumų modernizacija buvo neatsiejama nuo tarptautinių įsipareigojimų, kuriuos Rusijos Federacija prisiėmė pasirašydama tarptautines sutartis su buvusia strategine priešininke JAV. Dar Šaltojo karo metais šios dvi valstybės bandė tartis dėl strateginės branduolinės ginkluotės ribojimo, mažinimo ir kontrolės, taip pat priešraketinės gynybos pajėgumų ribojimo. Pirmieji susitarimai prasidėjo dar 1972m. pasirašius SALT I ir Priešraketinės gynybos sistemų sutartis, skirtas išlaikyti abipusiam branduoliniam paritetui. SALT susitarimas buvo skirtas išlaikyti abiejų supervalstybių strateginių arsenalų lygybę.⁸⁰ Tuo tarpu Priešraketinės gynybos sistemų sutartimi buvo apribotos abiejų pusių galimybės plėtoti šių pajėgumų technologinę raidą ir turėti visą teritoriją galinčias apsaugoti priešraketines sistemas⁸¹. Šios sutartys nesumažino ginklavimosi varžybų masto ir tik dar labiau paryškino abipusio susinaikinimo riziką, nes atgrasymas buvo įmanomas ne per gynybos sistemas, o per potencialaus antrojo smūgio tikslumą ir galingumą. Šaltojo karo pabaigoje bandyta tartis dar kartą, dėl trumpo ir vidutinio nuotolių raketų eliminavimo iš Europos, pasirašant Vidutinio nuotolio branduolinių pajėgų sutartį, tačiau šiame dokumente buvo kalbama tik apie antžemines raketas, atmetant branduolinius užtaisus, esančius povandeniniuose laivuose⁸². Abipusiai nesutarimai dėl JAV strateginės gynybos iniciatyvos, tuometinio SSRS vadovo Mikhailo Gorbachevo atsisakymas perimti priešraketinės gynybos technologijas iš JAV dėl neišvengiamo branduolinio smūgio rizikos⁸³ padėjo pagrindus susitarimams dėl būtinybės mažinti strateginę ginkluotę, tačiau deryboms užsitęsus SSRS griūtis susitarimų nepalengvino.

Pasibaigus Šaltajam karui, branduolinių pajėgumų modernizacijos kaštai tapo nepriimtinais aukšti naujai valstybei. Svarbiausia buvo susitarti su JAV dėl abipusio strateginių branduolinių ginklų kiekio mažinimo, taip neleidžiant vienai pusei įgyti pranašumo dėl didesnio branduolinių ginklų skaičiaus. Taip atsirado START I susitarimas, pasirašytas dar su tuometine SSRS, bet įsigaliojęs tik 1994m., taip įgalindamas abi valstybes, JAV ir Rusiją, ne vien sumažinti strateginius branduolinius arsenalus (tiek antžeminių raketų, tiek povandeninių branduolinių laivų ir branduolinių bombonešių atžvilgiu), bet ir apriboti galimybes šiuos arsenalus didinti; taip pat šiuo susitarimu buvusiai SSRS priklausę branduoliniai ginklai buvo sugražinti Rusijos federacijai iš ankstesnių jų dislokacijos vietų⁸⁴. Pratęstos ir nuostatos dėl abipusio perspėjimo dėl branduolinio smūgio, dėl kurių

⁸⁰ SALT I agreement, US Department of State, < <https://www.state.gov/t/isn/5191.htm> >, [žiūrėta 2017-05-05]

⁸¹ AMB treaty, US Department of State, < <https://www.state.gov/t/avc/trty/101888.htm> >, [žiūrėta 2017-05-05]

⁸² INF treaty, US Department of State, < <https://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm> >, [žiūrėta 2017-05-05]

⁸³ Stephen J. Blank, p.109

⁸⁴ START I agreement, US Department of State, < <https://www.state.gov/t/avc/trty/146007.htm> >, [žiūrėta 2017-05-05]

sutartis buvo pasirašyta dar 1988m., kaip Balistinių raketų paleidimo perspėjimo sutartis, apimanti perspėjimus dėl tarpkontinentinių raketų ir povandeninių branduolinių laivų paleidžiamų raketų⁸⁵.

Visgi, START I susitarimas ir abipusis strateginės branduolinės ginkluotės mažinimas nesulygino abiejų valstybių pajėgumų, greičiau priešingai, pabrėžė Rusijos konvencinių pajėgų atsilikimą. Iš prezidento posto atsistatydinus B.Yeltsinui ir jį pakeitus V.Putinui buvo akivaizdu, kad karinių pajėgumų reforma būtina. Pagrindinis klausimas buvo, kuriuos pajėgumus – konvencinius ar branduolinius – prioritetizuoti, nes abiems nebūtų pakakę išteklių. Todėl 2000m. Rusijos federacijos karinėje doktrinoje išlieka neaišku, į kurią pusę valstybė orientuosis, tačiau atsiranda nuostata, jog branduolinio atsakas gali būti panaudotas prieš konvencines pajėgas ir masinio naikinimo ginklų panaudojimą, tiek regioniniu, tiek ir globaliu mastu. Tai buvo pirmasis požymis apie besikeičiančią Rusijos strateginę kryptį, nes iki tol nebuvo kalbama apie galimybę branduolinius ginklus panaudoti regioniniame konflikte⁸⁶. Tai žymi ir naują etapą užsienio politikoje, atsiradusį kartu su V.Putino prezidentavimu – būtinybę skleisti ir rusiškąją ideologiją, turinčią užpildyti ideologinį vakuumą, atsiradusį suirus komunizmui. Tam pradėta mobilizuoti vidinius resursus ir atstatyti Rusijos prestižą⁸⁷. O viena iš priemonių pasirinkti branduoliniai ginklai.

3.2.Naujojo branduolinio atgrasymo priežastys

Postūmiui pasitelkti branduolinius ginklus kaip galios įrodymą įtakos turėjo ir išorės veiksniai: NATO plėtra į Rytų ir Vidurio Europą, Kosovo karas, JAV pasitraukimas iš priešraketinės gynybos sutarties šiai pasibaigus, galiausiai, JAV karas su terorizmu Irake ir Afganistane, bei tolesnė NATO plėtra į buvusio sovietų bloko šalis – visos šios priežastys pasitarnavo pagrindiniam mobilizacijos tikslui. Kai buvo skelbiama 2000m. karinė doktrina, jai trūko pagrindinio elemento – aiškiai išreikšto priešininko vaidmens, prieš ką galėtų būti organizuojamas prevencinis smūgis (angl. *preemptive strike*), taip atkartojant JAV veiksmus kare su terorizmu. Būtent ši politika, kartu su NATO bloko plėtra ir JAV priešraketinės gynybos sistemų vystymu pasitarnavo kaip grėsmė, kurią būtina atgrasyti.

Dar daugiau, Rusijos konvencinės pajėgos atskleidė visus savo trūkumus per karą Gruzijoje 2008m. Tada paaiškėjo, kad ginkluotė beviltiškai pasenusi, tiek kalbant apie artileriją, tiek apie sunkiąją techniką, įsakymų perdavimo ir kontrolės sistema neefektyvi, komunikacija tarp skirtingų

⁸⁵ Ballistic Missile Launch Notification Agreement, US Department of State, <<https://www.state.gov/t/avc/trty/187150.htm>>, [žiūrėta 2017-05-05]

⁸⁶ The Military Doctrine of the Russian Federation, 2000, <<http://www.nti.org/analysis/articles/russias-2000-military-doctrine/>>, [žiūrėta 2017-05-06]

⁸⁷ Stephen J. Blank, p. 114

pajėgų nevyksta, todėl nėra koordinacijos, o žvalgybos duomenis dažnai iškraipo techninės klaidos⁸⁸. Dar daugiau, JAV pastangos susitarti su Rusija dėl tolesnio strateginės branduolinės ginkluotės mažinimo pasirašant naująjį START susitarimą 2010m., pačioje Rusijoje buvo sutiktos itin skeptiškai. Pažymima, jog taip JAV siekia apriboti Rusijos galimybes gintis nuo globalaus smūgio, galinčio sunaikinti jos strateginius pajėgumus, JAV išlaiko persvarą konvencinių ir branduolinių pajėgumų atžvilgiu, o jos itin preciziškiems naujiems ginklams netaikomi jokie apribojimai, skirtingai nuo to, kas leistina Rusijai⁸⁹.

Kaip vieną iš galimų išeičių atsilaikyti prieš JAV dominavimą, Rusija pasirinko taktinių branduolinių ginklų programos plėtrą ir modernizaciją. Dėl per didelių kaštų ir technologijų neprieinamumo kitos galimybės išlaikyti atgrasymo balansą buvo neprieinamos. Dar 2007m. V.Putinas pareiškė, jog kadaise pasirašyta Vidutinio nuotolio branduolinių pajėgų sutartis nebeatitinka pasikeitusių Rusijos saugumo interesų, o stebėtojai nuo 2012m. pakartotinai praneša apie sutarties pažeidimus iš Rusijos pusės⁹⁰. Taigi, Rusija pasirinko taktinius branduolinius ginklus kaip atsaką į JAV įtakos augimą per NATO aljanso plėtrą ir karines operacijas siekiant JAV užsienio politikos tikslų, nors Ch.Glaserio teorija prognozavo bendradarbiavimą. Apie pačius taktinius ginklus informacijos Rusija pateikia labai mažai, žinoma tik tiek, kad jie turėtų palaikyti branduolinį balansą dėl JAV priešraketinės ginkluotės Europoje ir branduolinių valstybių Rusijos pietinėje kaimynystėje⁹¹.

3.3.Tyrimo kintamųjų operacionalizacija

Pagrindiniai iššūkiai, taikant bendradarbiavimo ir konkuravimo teoriją, yra kintamųjų neapibrėžtumas ir galimybė juos laisvai interpretuoti. Pradedant valstybės motyvais, jų išraiška ir vertinimu, labai sudėtinga nustatyti valstybės saugumo siekio ir godumo lygį. Taip pat technologijų vystymasis neleidžia objektyviai atskirti puolamųjų nuo gynybinių pajėgumų, todėl puolimo ir gynybos balansas priklauso daugiau nuo valstybės motyvų negu yra objektyviai išreikštas kintamasis. Galiausiai, informaciniai kintamieji tiesiogiai priklausomi nuo komunikacijos. Nesėkmingai pasirinkta komunikacijos strategija gali sudaryti klaidingą motyvų įvaizdį, ypač jei santykiai tarp valstybių nėra draugiški ir atviri. Taigi, tiriant Rusijos taktinių branduolinių ginklų plėtros programą pagal Ch.Glaserio teoriją, šios problemos ir yra pagrindiniai iššūkiai, siekiant kuo objektyvesnio atsakymo, kodėl bendradarbiavimas tarp abiejų branduolinių valstybių nesivystė.

⁸⁸ Stephen J. Blank, p. 23-24

⁸⁹ Ten pat, p. 77

⁹⁰ Ashley J. Tellis ir Michael Wills (sud.), *Domestic Political Change and Grand Strategy*, USA: The National Bureau of Asian Research, 2007, p. 171

⁹¹ Robert S. Norris & Hans M. Kristensen, Russian Nuclear Forces, 2008, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2008, Vol. 64 No. 2, p. 54-56

Prieš pradėdant tyrimą, kiekvienas iš kintamųjų bus aptartas atskirai priskiriant kiekvienam jų reikšmes, skaitines išraiškas arba procesus, kurių dinamiką vertinant bus bandoma pritaikyti tyrimo modelį.

Pirmiausia, valstybės motyvai, kaip saugumo siekis arba godumas, nėra nekintantys. Motyvai geriausiai atsiskleidžia santykyje su kitu veikėju ir jo užsienio politikos motyvais. Todėl, norint įvertinti, ar Rusija yra saugumo siekianti valstybė, ar godi valstybė, būtina atsižvelgti į jos užsienio politikos strategijas ir jos įgyvendinimui pasirinktas priemones. Kitaip sakant, reikia įvertinti, ar užsienio politikos strategijos, kurios skelbiamos, atitinka realią užsienio politiką, ir kokiomis priemonėmis ji įgyvendinama (ar bandoma rinktis karines priemones saugumo didinimui, ar skelbiama ideologijos sklaidos būtinybė etc.). Kadangi motyvai yra atsakas į šalies savęs suvokimą kaip tarptautinės sistemos veikėjo, atsižvelgiama tik į užsienio politikos strategijų įgyvendinimą.

Materialūs kintamieji, tokie kaip galia ir puolamieji bei gynybiniai pajėgumai, gali būti išreikšti kiekybiškai. Galia taip pat yra santykinis dydis, todėl ją galima nustatyti lyginant su priešininko galios lygiu. Šiuo atveju bus tiriama, kaip keitėsi galia, išreikšta per BVP, populiaciją, karinių technologijų plėtrą ir teritorinius pokyčius. Kadangi labai svarbu ne vien potenciali galia, bet ir jos konvertavimas į karinius pajėgumus, bus įvertinti biudžeto, skiriamo šalies karinėms reikmėms, pokyčiai, ir kaip šios lėšos pasiskirsto pagal sektorius. Kadangi vertinant puolimo ir gynybos balansą labai sudėtinga priskirti karinius pajėgumus vienai iš kategorijų, bus apsibrėžta tirti tik branduolinių ginklų, kaip reikšmingiausių pajėgumų tiek puolimo, tiek gynybos atžvilgiu, kiekio pokyčius ir technologijų pažangą. Atskirai pagal galimybes bus įvertintas geografinis šių ginklų išdėstymas, taip pat specialistų, dirbančių su branduolinėmis programomis, kiekio pokyčiai. Galiausiai, siekiant įvertinti informacinius kintamuosius apie tai, kaip kiekviena valstybė siekia išreikšti savo motyvus ir suvokia kitos valstybės reakciją į jos išraišką, bus įvertinta oficiali komunikacija, tokia kaip karinių doktrinų nuostatos bei karinių pratybų organizavimas ir priešo identifikacija.

4. Tyrimo modelio pritaikymas

4.1. Užsienio politikos motyvų įvertinimas

Rusijos užsienio politikos strategijų raida apima keletą esminių lūžių suvokimo apie grėsmes ir interesus pokyčiuose. Pirmiausia, 2000 m. koncepcijoje pagrindinis užsienio politikos tikslas yra individo ir visuomenės interesų užtikrinimas⁹², kuri vėlesnėse koncepcijose papildo valstybės

⁹² The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2000, <<https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>>, [žiūrėta 2017-05-07]

interesų įvedimas⁹³, o naujausioje 2016 m. koncepcijoje lieka tik nacionalinių interesų apsauga⁹⁴. Iš šio pokyčio darosi aišku, jog užsienio politikos strategija darosi „kietesnė“, pirmiausia orientuota į valstybės išlikimą, tam paaukojant individų teises ir laisves. Kitaip tariant, individų teisės jau atvirai lieka tik instrumentu, kuris pasitelkiamas užtikrinant valstybės interesus.

Toliau aptariami interesai atsikartoja ir persidengia visose koncepcijose. Pagrindinis atsikartojantis motyvas yra saugumo ir prestižo trūkumas, kurį siekiama susigražinti, įtvirtinti ir išlaikyti. Kaip pagrindinė to trūkumo išraiška yra atsikartojantis motyvas, jog Rusija turi būti suvokiama kaip didžioji galia 2000 m., įtakos centras 2008 m.⁹⁵, o 2016 m. jau galios pasaulyje centras. Tai rodo augantį norą daryti didesnę įtaką globaliems procesams ir keisti jų raidą. Taip pat labai svarbią vietą užimanti nuostata apie saugią kaimynystę nuo 2008 m. yra pabrėžiama siekio daryti įtaką kaimyninių valstybių vidaus politikai taip išvengiant iššūkių saugumui. Posūkis nuo švelnios galios taikymo kaimynystės politikoje prie kietos galios ir tiesioginės įtakos darymo reiškia jau minėtą saugumo trūkumą ir būtinybę apsisupti valstybėmis, kurios nekeltų grėsmės ir būtų satelitinė buferinė zona. Atskiro paminėjimo vertas 2016 m. koncepcijoje įvardintas Rusijos žiniasklaidos globalaus vaidmens įtvirtinimo interesas, kas iš esmės patvirtina siekius skleisti kryptingą ideologinę žinutę.

Užsienio politikos interesai (žr. 1 Priedas)

Nuolat pabrėžiama Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos svarba sprendžiant humanitarines krizes ir kitus saugumui ir stabilumui keliančius grėsmę konfliktus reiškia siekį išlaikyti Rusijos įtaką svarbiausiuose sprendimuose, nes turėdama veto teisę ir būdama nuolatinė Saugumo Tarybos narė Rusija turi galimybę pakreipti įvykius jai reikalinga linkme. Atskirai būtina pabrėžti, jog nuo 2013 m. interesų srityje atsiradusi nuostata apie diplomatinį priemonių taikymą siekiant užtikrinti nacionalinių gamintojų interesus yra ne kas kita, bet institucionalizuota energetikos diplomatija, kaip atsakas į Europos Sąjungos bandymus mažinti priklausomybę nuo energetikos išteklių importo įdiegiant Trečiąjį energetikos paketą kaip diversifikaciją ir rinkos monopolijos išvengimą⁹⁶. Vadinasi, Rusijos užsienio politikos instrumentais oficialiai tampa ne vien turima įtaką tarptautinėse organizacijose, bet ir energetikos išteklių eksportas.

⁹³ The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2000, <<https://www.rusemb.org.uk/in1/>>, [žiūrėta 2017-05-07]

⁹⁴ The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2016, <http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6BZ29/content/id/2542248> [žiūrėta 2017-05-07]

⁹⁵ The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2008, <http://www.russianmission.eu/userfiles/file/foreign_policy_concept_english.pdf>, [žiūrėta 2017-05-07]

⁹⁶ Building a European Energy Market, Stratfor Analysis, <<https://www.stratfor.com/analysis/building-european-energy-market>>, [žiūrėta 2017-05-07]

Galiausiai, visose koncepcijose atsikartoja nuostata apie būtinybę saugoti Rusijos piliečių interesus užsienio valstybėse, populiarinti kalbą ir kultūrą. Tai ne vien minkštosios galios įteisinimas, bet ir pagrindo agresyviai užsienio politikai suteikimas, pasiremiant jau minėta piliečių teisių apsauga. Galima daryti prielaidą, jog šiuo atveju piliečiai yra nebūtinai turintys Rusijos pilietybę, tačiau ir kaimyninėse šalyse gyvenančios rusakalbės etninės mažumos. Būtent jų interesų atstovavimas kaip vienas iš tikslų pasirenkamas visose užsienio politikos koncepcijose, taip tarsi sukuriant pagrindą kištis į kitų valstybių vidaus reikalus, nors būtent nesikišimo nuostata, kaip ir žmogaus teisių svarba akcentuojama kone kiekviename koncepcijų poskyryje. Tai tik pabrėžia, jog visos priemonės užsienio politikos tikslams yra tinkamos.

Globalios grėsmės (žr. 2 Priedas)

Grėsmių samprata plečiasi su kiekvienos koncepcijos pasirodymu. Jei 2000m. JAV dominavimas buvo pagrindinė grėsmė, kurią sekė pasikartojančios ir standartinės, kaip masinio naikinimo ginklų neplatrinimas, separatizmas, etniniai ir religiniai konfliktai, kontrabanda, ginklų prekyba etc., 2008m. koncepcijoje kaip grėsmės atsiranda Vakarų galios mažėjimas, klaidingos Antrojo pasaulinio karo istorijos interpretacijos, galios poliarizacija. 2013m. koncepcijoje šias grėsmes papildė ekonominės krizės paveiktas tolesnis Vakarų galios smukimas ir intervencinės užsienio politikos strategijos Artimuosiuose Rytuose ir Šiaurės Afrikoje. Galiausiai, 2016m. koncepcijoje Vakarų valstybių vykdoma politika įvardijama kaip krizių eskalaciją sukelianti ir savaime grėsminga Rusijai veikla, o kaip terorizmo grėsmė įvardijama nebe vien separatizmas ir religinis ekstremizmas, bet ir ISIS.

Globalūs prioritetai (žr. 3 Priedas)

Grėsmių dinamika vystosi paraleliai su NATO ir JAV užsienio politikos procesais, pradedant NATO operacija Jugoslavijoje, JAV karu su terorizmu Irake ir Afganistane, NATO plėtra į Rytų ir Vidurio Europą, Arabų pavasario banga bei baigiant karu Ukrainoje ir Sirijos konfliktu, kuriems, tiesa, atskiro dėmesio nėra skiriama, atmetus nuostatą palaikyti draugiškus santykius su Ukraina, išlaikant ją NVS įtakoje. Ši grėsmių dinamika ne vien pažymi pasikartojantį saugumo trūkumą, tačiau ir parodo, kokia Rusija yra priklausoma nuo globalių procesų ir kaip baiminasi prarasti savo įtaką kaimyninėms valstybėms. Kaip globalų interesą nuo 2008m. įvardijant kovą su revanšizmu ir neofašizmu, iš tiesų bandoma pagrįsti Rusijos kaip valstybės teisę skleisti jai reikalingas ideologines žinutes. Šalia politinės svarbos būtinas ir pripažinimas, jog būtent Rusija laimėjo Antrąjį pasaulinį karą ir užėmė lygiavertę JAV ideologinę poziciją kuriantis draugiškų ir palaikančių valstybių ratą.

Regioniniai prioritetai (žr. 4 Priedas)

Apibendrinant Rusijos užsienio politikos strategijos koncepcijų raidą, galima teigti, jog jose atsispindi Rusijos saugumo deficitas ir siekis tai kompensuoti per įtakos kaimyninėms valstybėms sklaidą. Tačiau Rusija neapsiriboja regioninės galios vaidmeniu, jos tikslas – tapti galios ir įtakos centru, susigražinti prestižą ir atsverti Vakarų valstybes. Ekonomika, aplinkosauga ir kiti iššūkiai lieka antraeiliai, kaip instrumentinės priemonės didinti saugumą ir ideologinę įtaką.

Tad priskiriant Rusijos užsienio politikos motyvus pagal Ch.Glaserio modelį, reikia įvertinti tai, jog ji turi tiek stiprų saugumo siekį, tiek savo ideologijos ir prestižo skleidimo siekį. Dvejopi motyvai leidžia valstybę vadinti labiau godžia⁹⁷, tačiau iki galo neapibūdina, kokios užsienio politikos ji bus linkusi imtis. Paties autoriaus pasiūlytas papildymas, šalia saugumo ir godumo įvedant ir revizionistines arba status quo išlaikymo nuotaikas, vertinant tokios valstybės atgrasymo galimybes, leidžia teigti, jog revizionistinės nuotaikos atsiranda užsienio politikos koncepcijų raidoje. Tai labai aiškiai žymi posūkis po 2008m., kuomet koncepcijose atsiranda nuostata apie teisingos istorijos interpretacijos svarbą. Pagal Ch.Glaserio tipologiją, labiau godžių ir revizionistinių motyvuojama valstybė nėra nei atgrasyta, nei saugi⁹⁸. Galima daryti prielaidą, jog bendradarbiavimą apsunkena būtent valstybės nesaugumo jausmas, tačiau negalima atmesti ir revizionizmo bei atgrasymo įtakos.

4.2.Materialių kintamųjų tyrimas (žr. 5 Priedas)

Vertinant Rusijos galios potencialą, išreikštą kiekybiniais kintamaisiais, galima pastebėti jo augimą. Pirmiausia, dėl populiacijos didėjimo nuo 2008 m.⁹⁹ Dar vienas labai svarbus rodiklis, nusakantis galios potencialo augimą, yra BVP ir gynybos biudžeto santykis, Rusijos atveju, nepaisant BVP svyravimų¹⁰⁰, finansavimas, atitenkantis karinėms reikmėms, nuolat didinamas¹⁰¹.

Technologinį progresą pasirinkta vertinti pagal ginklų eksporto rodiklius. SIPRI duomenimis, Rusija užima antrąją vietą po JAV pagal ginklų eksportą pasaulyje¹⁰². Vertinant kiekybiškai, eksporto svyravimas pastebimas visu tirtu laikotarpiu, tačiau nuo 2014m. nuosmukio

⁹⁷ Charles L. Glaser, p.37

⁹⁸ Ten pat, p.39

⁹⁹ Russian Federation, Population, Wold Bank, <<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=RU>>, [žiūrėta 2017-05-07]

¹⁰⁰ Russian Federation, GDP, Wold Bank, <<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=RU>>, [žiūrėta 2017-05-07]

¹⁰¹ Military expenditure by country, in constant, SIPRI, <<https://www.sipri.org/sites/default/files/Milex-constant-2015-USD.pdf>>, [žiūrėta 2017-05-07]

¹⁰² International arms transfers, SIPRI, http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php, [žiūrėta 2017-05-07]

prasidėjęs augimas vis dar tęsiasi. Todėl galima daryti prielaidą, jog technologinis vystymasis nėra stabilus ir pastovus, tačiau vykstant bendram ekonominiam pakilimui galima tikėtis tolesnio jo augimo.

Galios potencialas nėra šalies užsienio politikos ir gynybos strategijas savaiame nulemiantis veiksnys. Tačiau galios potencialo turėjimas suteikia pagrindą karinių technologijų vystymui, o priklausomai nuo šalies motyvų – ir gynybinio arba puolamojo pranašumo įgijimui.

Puolimo ir gynybos balansas

Siekiant įvertinti Rusijos puolimo ir gynybos balansą, bus atsižvelgta į branduolinių ginklų kiekio pokyčius. Bus aptartas strateginių ir taktinių branduolinių galvučių kiekis, remiantis *Bulletin of the Atomic Scientists* duomenimis nuo 2000m. iki 2017m., skirstant jas į puolamąsias – strategines ir ne strategines. Paleidimo priemonės, įvardijamos kaip triada, yra tarpkontinentinės balistinės raketos (ICBM), povandeniniai branduoliniai laivai ir strateginiai bombonešiai.

Rusijos branduolinių ginklų kiekio pokyčiai nuo 2000m. iki 2017m. (žr. 6 Priedas)

Lentelėje aprašoma strateginė ginkluotė apima branduolines galvutes, esančias tarpkontinentinėse raketose (ICBM), povandeniniuose branduoliniuose laivuose dislokuotose raketose (SLBM) ir bombonešiuose dislokuotose raketose. Ne strateginė ginkluotė apima branduolinius užtaisus, esančius raketose „žemė-oras“, skirtas strateginei oro gynybai, taip pat branduolines galvutes iš bombonešiuose esančių ne strateginių raketų ir karinio jūrų laivyno turimų priešlėktuvinių, sparnuotųjų raketų ir prieš-povandeninių torpedų¹⁰³.

Tiriamąjį laikotarpį pradžioje 2000m. dalis Rusijos tarpkontinentinių raketų bei bombonešių buvo dislokuoti Ukrainos teritorijoje ir vyko derybos dėl jų perėmimo, tačiau didžioji dalis šių ginklų neatitiko eksploatacinių reikalavimų. Rusija taip pat buvo įsipareigojusi JAV deaktyvuoti savo strateginės ginkluotės dalį, galingiausias tarpkontinentines raketas SS-18. Pagal deaktyvacijos procesą, raketos išimamos iš operacinės parengties, iš jų pašalinamos branduolinės galvutės, pačios raketos išimamos iš paleidimo šachtų, o šachtos sunaikinamos. Tačiau ne visos strateginės tarpkontinentinės raketos paleidžiamos iš šachtų, dalis paleidimo mechanizmų yra mobilūs ir gabenami geležinkeliu. Taip pat dalis šachtų nebuvo sunaikinamos, į jas tiesiog buvo perkeliamos kitos raketos, modernesnės SS-27¹⁰⁴. Tiriamąjį laikotarpį pradžioje būtent tarpkontinentinės raketos užėmė svarbiausią ir didžiausią dalį vertinant strateginių ginklų kiekį. Povandeniniams laivams buvo būtina modernizacija, o jų ateitis buvo vertinama kaip labai abejotina. Bombonešiai kaip paleidimo mechanizmai persidengė vertinant strateginę ir ne strateginę ginkluotę, nes buvo pritaikyti gabenti

¹⁰³ Russian Nuclear Forces, 2000, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2000, Vol. 56 No. 4, p. 70-71

¹⁰⁴ Russian Nuclear Forces, 2001, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2001, Vol. 57 No. 3, p. 78-79

abiejų tipų ginklus, taip pat jie priklausė ir konvencinėms pajėgoms, todėl jų kiekio pokyčiai nebūtinai nulemti branduolinių galvučių kiekio pokyčių.

Vertinant branduolinės ginkluotės, tiek strateginės, tiek ne strateginės, kiekio iki 2017m. pokyčius ir jų reikšmę, galima išskirti kelias pagrindines tendencijas:

- Pastebimas bendras galingiausių tarpkontinentinių raketų SS-18 ir jų nešamų kovinių galvučių kiekio mažėjimas. Taip pat mažinamas ir SS-19 ir SS-25 raketų ir galvučių kiekis. Visų šių raketų buvo įsipareigota atsisakyti START sutartimis¹⁰⁵. SS-18 ir SS-19 vienu metu gali nešti keletą nepriklausomai veikiančių branduolinių užtaisų, tuo tarpu SS-25 gali nešti tik vieną. Visgi, atnaujinant strateginę ginkluotę pastebimos tendencijos pereiti nuo kelis užtaisus nešančių raketų prie vieną užtaisą galinčių nešti raketų tobulinimo. Tokius įsipareigojimus Rusija prisiėmė pasirašydama Maskvos sutartį 2002m., o prieš tai – START II susitarimus¹⁰⁶. Šalia tarpkontinentinių raketų kiekio mažinimo nuo 2006m. visiškai atsisakyta SS-24 raketų, kurios buvo paleidžiamos ir iš šachtų, ir iš geležinkeliais gabenamų mobilių paleidimo sistemų¹⁰⁷. Reikia paminėti, jog deaktivavus šio tipo ginklus nebuvo atsisakyta mobilios geležinkelių infrastruktūros, taip pat dalis paleidimo šachtų liko nesunaikintos.
- Atsisakius dalies tarpkontinentinių SS-19 ir SS-24 raketų, jų paleidimo šachtos buvo panaudotos naujo tipo raketoms – SS-27, dar žinomoms kaip TOPOL-M. Šios raketos ir tolesni jų modeliai tapo vienintelėmis strateginėmis tarpkontinentinio tipo raketomis, kurių kiekis stabiliai augo nuo 2001m. iki pat tiriamojo laikotarpio pabaigos 2017m. Laikotarpio pabaigoje Rusija turėjo septynių skirtingų tipų SS-27 modelio operacines raketas arba jų prototipus. Daugiausiai – SS-27 MOD1, dar vadinamas TOPOL-M, dislokuotas paleidimo šachtose, galinčias nešti po vieną branduolinį užtaisą, ir SS-27 MOD2, žinomas kaip Yars, mobilias ir galinčias nešti nenustatytą kiekį branduolinių užtaisų (duomenys svyruoja nuo 4 iki 6 užtaisų) raketas¹⁰⁸. Likę SS-27 modeliai apima mobilias TOPOL-M raketas ir šachtose dislokuotas Yars raketas. 2017m. duomenimis, Rusija skelbė apie naujų, kompaktiškesnių Yars raketų, dar žymimų kaip Yars-M bandymus, tačiau kol kas jos prie operacijoms parengtos ginkluotės nepriskiriamos. Atskirai reikėtų paminėti naujus ambicingus planus atnaujinti iš mobilių geležinkeliais gabenamų užtaisų paleidžiamų raketų gamybą, šios žymimos kaip SS-27 Barguzin, tačiau detalių apie jų technines specifikacijas nepateikiama. Taip pat skelbiama apie

¹⁰⁵ Russian Nuclear Forces, 2004, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2004, Vol. 60 No. 4, p. 72-74

¹⁰⁶ Russian Nuclear Forces, 2002, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2002, Vol. 58 No. 4, p. 71-73

¹⁰⁷ Russian Nuclear Forces, 2006, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2006, Vol. 62 No. 2, p. 64-67

¹⁰⁸ Hans M. Kristensen & Robert S. Norris, Russian nuclear forces, 2017, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2017, Vol. 73 No. 2, p. 115-126

SS-30 raketos, dar vadinamas Sarmat, arba Son of Satan, apeliuojant į tai, jog šios raketos pakeis deaktyvuojamas SS-18, dar vadinamas Satan. Kaip skelbiama nuo pat 2014m.¹⁰⁹, šios raketos galės nešti iki 10 nepriklausomai taikinius pasirenkančių branduolinių užtaisų, bus varomos skystu kuru, todėl jų skrydžio nuotolis turėtų viršyti pirmtakių SS-18, o turima galia turėtų padaryti jas atsparias priešraketinės gynybos sistemoms¹¹⁰. Nors šie planai ir bandymai jau kurį laiką atidedami dėl lėšų stygiaus, atsiradusio dėl ekonominių sankcijų ir sumažėjusių pasaulinių naftos kainų¹¹¹, tokių ginklų gamybos technologijų plėtra reiškia ne vien naujosios START sutarties normų nepaisymą, bet ir globalaus dominavimo siekį.

- Bombonešių, galinčių gabenti branduolinius užtaisus, kiekis tiriamuoju laikotarpiu pasikeitė mažiausiai, dalis senesnių Tu-95 modelių buvo pakeisti naujesniais Tu-160 modeliais. Šios pajėgos inkorporuotos į Rusijos oro pajėgas, o bombonešiai pritaikyti gabenti tiek strateginius, tiek taktinius ir konvencinius ginklus¹¹². Bombonešiais gabenamų strateginių branduolinių užtaisų technologijos nebuvo naujinamos visu tiriamuoju laikotarpiu, tačiau bendras užtaisų kiekis mažėjo¹¹³. Patys bombonešiai ir jų techninės galimybės tobulinamos pagal naujosios START sutarties reikalavimus, tačiau neskelbiama, kaip šie atnaujinimai pakeis jų specifikacijas¹¹⁴. Informacijos apie technologinius atnaujinimus trūkumas gali reikšti tiek lėšų ambicingiems planams trūkumą, tiek sunkumus bandant suderinti technologijas ir sutarties reikalavimus.
- Strateginiai branduoliniai povandeniai laivai tiriamojo laikotarpio pradžioje buvo mažiausiai išvystyta ir dar mažiau vertinama branduolinės triados dalis, kurios ateitimi buvo smarkiai abejojama¹¹⁵. Technologiniai atnaujinimai prasidėjo nuo 2006m., kai vietoj senųjų Sturgeon ir Skiff strateginių balistinių raketų pradėtos testuoti naujo tipo Sineva ir Bulava raketos, galinčios gabenti didesnę kiekį nepriklausomai taikinius pasirenkančių branduolinių užtaisų. Sineva tipo raketos dislokuotos nuo 2008m.¹¹⁶, o Bulava, daugiausiai užtaisų galinčios nešti raketos, dėl

¹⁰⁹ Hans M. Kristensen & Robert S. Norris, Russian nuclear forces 2014, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2014, Vol. 70 No. 2, p. 75-85

¹¹⁰ Hans M. Kristensen & Robert S. Norris, Russian nuclear forces, 2017, p. 115-126

¹¹¹ Hans M. Kristensen & Robert S. Norris, Russian nuclear forces, 2015, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2015, Vol.71 No. 3, p. 84-97

¹¹² Russian Nuclear Forces, 2000, p. 70-71

¹¹³ Hans M. Kristensen & Robert S. Norris, Russian nuclear forces, 2017, p. 115-126

¹¹⁴ Hans M. Kristensen & Robert S. Norris, Russian nuclear forces, 2016, *Bulletin of the Atomic Scientists* 2016, Vol. 72 No. 3, p. 124-134

¹¹⁵ Russian Nuclear Forces, 2000, p. 70-71

¹¹⁶ Hans M. Kristensen & Robert S. Norris, Russian nuclear forces, 2008, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2008, Vol. 64 No. 2, p.54-62

techninių kliūčių dislokuotos tik nuo 2013m.¹¹⁷ Senųjų Sturgeon raketų visiškai atsisakyta nuo 2007m., o Skiff neliko 2012m.¹¹⁸ Toks strateginių povandeninių laivų gabenamų balistinių raketų technologinis atnaujinimas reiškia ne vien strateginės branduolinės triados stiprinimą, tačiau sunkiai aptinkamų branduolinių povandeninių laivų gabenamų kovinių galvučių kiekis reiškia didesnę mobilumą ir galimybę smogti pirmąjį smūgį netikėtai arba išsaugoti saugią antrojo smūgio tikimybę

Ne strateginiai Rusijos turimi branduoliniai ginklai šaltiniuose apibūdinami kaip mažiausiai atskaitomybės technologine ir kiekio prasme turinti ginkluotė. Kadangi vienintelė sutartis, kuria ribojami ne strateginiai branduoliniai ginklai, yra 1987m. pasirašyta Vidutinio nuotolio branduolinių pajėgų sutartis, o ir ja ribojami tik antžeminiai užtaisai, šių pajėgumų plėtojimas išlieka iki galo nežinomas. Nuo 2005m. iš JAV pusės Rusija kaltinama pažeidinėjanti šią sutartį ir neatsisakanti sumažinti taktinių branduolinių pajėgumų¹¹⁹, 2008m. prezidentas V.Putinas pareiškė, jog taktinių ginklų plėtros programos yra skirtos atremti Europoje dislokuotoms JAV priešraketinėms sistemoms ir pietinėms Rusijos kaimyninėms valstybėms, turinčioms branduolinius ginklus, atgrasyti¹²⁰. 2014m. Rusija buvo pakartotinai kaltinama testuojanti taktines branduolines puolamąsias galvutes, pritaikytas nešti SS-26, dar vadinamų Iskander raketomis¹²¹, tačiau šie kaltinimai atremiami NATO pajėgumų atgrasymu. Tikroji problema dėl taktinių branduolinių ginklų yra ta, kad nuo atgrasymo pereinama prie pasirengimo regioniniam branduoliniam karui, kuomet taktiniai branduoliniai ginklai pasitelkiami kaip priemonė konflikto eskalacijai siekiant deeskaluoti galutinę konflikto baigtį¹²². 2010m. visiškai atsisakyta vienos dalies oro erdvės apsaugai skirtų raketų¹²³, nuo 2015m. pastebimas S-300 ir S-400 oro apsaugos sistemų kiekio mažėjimas ir naujų raketų nešėjų, panašių į Iskander tipo raketas, bandymai. Kitaip tariant, kryptingai atsisakoma gynybinių oro erdvės apsaugos pajėgumų ir kuriamos naujos antžeminės trumpo ir vidutinio nuotolio raketos, galinčios gabenti taktinius branduolinius užtaisus¹²⁴. Šios antžeminės raketos yra tiesioginis minėtosios sutarties pažeidimas, tačiau tai nėra vienintelė plėtojama ginkluotė. Daugiausiai taktinių branduolinių

¹¹⁷ Hans M. Kristensen & Robert S. Norris, Russian nuclear forces 2013, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2013, Vol. 69 No. 3, p. 71-81

¹¹⁸ Hans M. Kristensen & Robert S. Norris, Russian nuclear forces, 2012, *Bulletin of the Atomic Scientists*

¹¹⁹ Russian Nuclear Forces, 2005, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2005, Vol. 61 No. 2, p. 70-72

¹²⁰ Hans M. Kristensen & Robert S. Norris, Russian nuclear forces, 2008, p.54-62

¹²¹ Hans M. Kristensen & Robert S. Norris, Russian Nuclear Forces, 2014, p. 75-85

¹²² Hans M. Kristensen & Robert S. Norris, Russian Nuclear Forces, 2017, p. 115-126

¹²³ Hans M. Kristensen & Robert S. Norris, Russian Nuclear Forces, 2010, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2010, Vol. 66 No. 1, p. 74-81

¹²⁴ Hans M. Kristensen & Robert S. Norris, Russian Nuclear Forces, 2015, p. 84-97

užtaisų turintis karinis laivynas nuo 2008m. organizuoja pratybas, kuriose testuojamos raketos, galinčios atakuoti taikinius ore, sausumoje ir vandenyje, ir nešti branduolinius užtaisus. Toks gynybinių pajėgumų atsisakymas ir perėjimas prie sunkiai aptinkamų ir taktinius branduolinius užtaisus galinčių nešti raketų plėtojimo reiškia poslinkį nuo gynybinių link puolamųjų pajėgumų. Šį poslinkį patvirtina ir bendrai plečiamas ir naujinamas branduolinis arsenalas.

Nors oficialiai deklaruojama, jog Rusija atsisako savo strateginės branduolinės ginkluotės, kuri traktuojama kaip puolamieji pajėgumai, akivaizdu, jog atsisakius pasenusių ir neefektyvių ginklų paraleliai yra plėtojami nauji modernūs pajėgumai tiek strateginės, tiek ne strateginės ginkluotės kontekste. Ne strateginė ginkluotė netampa gynybiniais pajėgumais, nes atsisakoma priešraketinės gynybos sistemų ir vietoj jų pasirenkama vystyti trumpo ir vidutinio nuotolio raketos, kurios nepaisant galingumo, vis viena yra puolimo balanso dalis. Valstybės pasirengimas rinktis šiuos pajėgumus tampa nebe atgrasymo, o pasirengimo pirmajam smūgiui deklaravimu. Vertinant pagal Ch.Glaserio modelį puolimo ir gynybos balansas dingsta, nes puolamieji pajėgumai plėtojami, o gynybinių atsisakoma.

4.3. Informacinių kintamųjų tyrimas

Informacija apie valstybės motyvus

Oficialioji informacija apie valstybės motyvus atskleidžiama karinėse doktrinos, kuriose įvardijama, kokių priemonių valstybė imsis kylant grėsmei jos egzistavimui. Toliau bus palyginamos karinių doktrinų nuostatos dėl branduolinių ginklų vaidmens ir panaudojimo sąlygų tiriamu laikotarpiu ir įvertinami doktrinų pokyčiai.

Rusijos karinių doktrinų pokyčiai nuo 2000m. iki 2014m.¹²⁵ (žr. 7 Priedas)

Įvertinus nuostatas apie branduolinių ginklų vaidmenį ir panaudojimo sąlygas, akivaizdu, jog didžiausias skirtumas atsiranda 2010m. doktrinoje, kuomet branduolinis smūgis nebeturi apribojimų galinčio jo sulaukti atžvilgiu. Vienintelė nuostata, kuri skiria šią doktriną nuo 2014m. doktrinos, yra išipareigojimų mažinti strateginės branduolinės ginkluotės kiekį ir svarbą reikšmės karinėms strategijoms neturėjimas. Tokia informacija apie pasirengimą naudoti branduolinius ginklus

¹²⁵ The Military Doctrine of the Russian Federation 2000, Arms Control Association, <https://www.armscontrol.org/act/2000_05/dc3ma00>, [žiūrėta 2017-05-08]

The Military Doctrine of the Russian Federation 2010, <http://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf>, [žiūrėta 2017-05-08]

The Military Doctrine of the Russian Federation 2014, <<http://rusemb.org.uk/press/2029>>, [žiūrėta 2017-05-08]

kaip vieną priemonę iš turimo arsenalo nepaisant susitarimų jų atsisakyti sukuria agresyvios ir neproporcingos reakcijos grėsmę.

Informacija apie kitų valstybių vertinimus

Pagrindinis įvertinimas, kaip bandoma išnaudoti kitų valstybių suvokimą apie motyvus, yra informacijos apie valstybės planus skleidimas ir tų planų įgyvendinimas pasirinkus tuos, kurie susilaukia didžiausio atsako, paremto baime. Nuo V.Putino pirmosios kadencijos Rusijos atvirai pasauliui siunčiama žinutė, paremta „Ivanovo doktrina“, pažymi, jog Rusijos suvokiamos agresijos prieš ją deeskalacija bus paremta grėsme panaudoti konvencinius ir/arba branduolinius ginklus, arba realiu šių ginklų panaudojimu¹²⁶. Ši informacija būtų tik tuščias grasinimas, jei ne komunikuojamų siekių realumą patvirtinantys veiksmai, tokie kaip karinės pratybos, dalyvavimas konfliktuose ar tokių konfliktų kurstymas. Toliau bus įvertinama, kokios karinės pratybos tiriamuoju laikotarpiu buvo organizuojamos ir kokia pagrindinė žinutė apie siekius ir grėsmes Rusijos priešams buvo komunikuojama.

Pagrindinės pratybos, kuriose imituojamas branduolinių ginklų panaudojimas, buvo Ladoga 2009 ir Zapad, taip pat 2013m. buvo imituojamas branduolinis smūgis prieš Švediją¹²⁷. Ši valstybė, kuri nėra nei NATO narė, nei branduolinių ginklų turinti šalis, tačiau yra aljanso partnerė, buvo pasirinkta galimai norint pademonstruoti ir iškomunikuoti laivyno pasirengimą panaudoti branduolinius ginklus¹²⁸. Dar daugiau, šis žingsnis turėjo pažymėti, jog NATO aljanso partneriai yra Rusijos priešai, todėl prieš juos bus panaudotos tos pačios priemonės, kaip ir su NATO valstybėmis. O priemonių pasirinkimas išbandomas Sirijoje – skelbiama, jog ten Rusija išbandė Vidutinio nuotolio branduolinių pajėgumų sutartį pažeidžiančias Bastion gynybines raketas bei minėtas S-300 ir S-400 sistemas¹²⁹. Tačiau vien raketinių sistemų dislokavimas ir agresyvi retorika NATO ir jos sąjungininkių atžvilgiu nėra pakankamai svori komunikacija, siekiant įtikinti branduolinių ginklų panaudojimo rizika.

Aiškiausiai ši grėsmė komunikuojama karinių pratybų metu. Atnaujintos Zapad pratybos, vykstančios nuo 2009m., pasižymi agresyviais scenarijais, komunikuojančiais rytinėje NATO dalyje esančių šalių narių didžiausias baimes, o Ladoga 2009 pratybos buvo aviacijos veiksmai, kuriais

¹²⁶ The Priority Tasks of the Development of the Armed Forces of the Russian Federation, < <http://red-stars.org/doctrine.pdf>>, [žiūrėta 2017-05-07]

¹²⁷ Hans M. Kristensen & Robert S. Norris, Russian nuclear forces, 2016, p. 124-134

¹²⁸ Jens Stoltenberg, The Secretary General's Annual Report 2015, NATO, <http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160128_SG_AnnualReport_2015_en.pdf>, [žiūrėta 2017-05-07]

¹²⁹ Russian military bases in Syria under 'ensured' air defense cover – MoD after US strike, Russia Today, <https://www.rt.com/news/383942-russia-missile-protection-syria/>, [žiūrėta 2017-05-07]

teritorijos paruošiamos Zapad veiksmams¹³⁰. 2009m. pratybų metu buvo imituojamas taktinių branduolinių ginklų panaudojimas prieš Lenkiją¹³¹, 2013m. pratybose buvo imituojama invazija į Baltijos valstybes¹³², o 2017m. pratybos, skelbiama, apjungs ir Lenkijos, ir Baltijos šalių šturmą, o visi šie veiksmai neapsieis be branduolinių ginklų panaudojimo¹³³. Kadangi NATO vis dar neturi atsakomųjų veiksmų plano, o Kaliningrado srityje dislokuotos Iskander raketos tokių karinių pratybų kontekste kuria papildomos grėsmės žinutę, siekti įbauginimo darosi paprasčiau. Savaime suprantama, jog šios pratybos tėra grėsmės masto vizualizacija, tačiau jos itin reikšmingos vertinant jas kaip informacijos apie šalies motyvus perdavimo priemonę. Akivaizdus eskalacijos strategijos pasirinkimas deeskaluojant konfliktą, galintį iš regioninio virsti globalia kova su NATO pasitelkus taktinius branduolinius ginklus kaip stabdomąją priemonę, yra aiškiausia informacinė žinutė, kurią būtina vertinti siekiant suvokti Rusijos interesus.

Išvados

Vertinant valstybės strategijos pasirinkimą saugumo dilemos sąlygomis, pagal realizmo teoriją perspektyvą, gynybinę strategiją pasirinkusi valstybė turėtų plėtoti gynybinius pajėgumus, išskyrus tuos atvejus, kai puolamųjų pajėgumų pasirinkimas strategijai įgyvendinti yra vienintelis taikos garantas¹³⁴. Ch.Glaserio tyrimo modelyje, vertinant, kodėl valstybės renkasi varžytis ar bendradarbiauti, didžiausia reikšmė atitenka materialiesiems pajėgumams (galiai ir gynybos – puolimo balansui), o valstybės motyvai pateikiami kaip konstanta¹³⁵. Informacija apie valstybės motyvus ir jų suvokimą potencialiam priešininkui turėtų būti pateikiama taip, jog skatintų bendradarbiavimo, o ne varžymosi strategijos pasirinkimą¹³⁶ – t.y., kiekviena valstybė turėtų siekti taip pristatyti savo strategiją, jog būtų akivaizdus jos saugumo siekis, polinkis tik į gynybą ir potenciali bendradarbiavimo galimybė.

Tačiau Rusijos atveju galima aiškiai identifikuoti situaciją, kuomet renkamas stiprinti puolamuosius pajėgumus, o ne tikslingai siekti gynybinių pajėgumų stiprinimo (ką pasirinko JAV, investuodama į efektyvių priešraketinių gynybos sistemų kūrimą bei aiškią komunikaciją, jog nuo

¹³⁰ SU34s, MiGs Begin Combat Exercises Over European Russia, Lake Ladoga, Sputnik News, <<https://sputniknews.com/russia/201502171018366471/>>, [žiūrėta 2017-05-12]

¹³¹ U.S., Baltic States: Military Exercises in Russia's Buffer Zone, Stratfor Analysis, <<https://www.stratfor.com/article/us-baltic-states-military-exercises-russias-buffer-zone>>, [žiūrėta 2017-05-12]

¹³² In Zapad Exercises, Russia Flexes its Military Strength, Stratfor Analysis, <<https://www.stratfor.com/analysis/zapad-exercises-russia-flexes-its-military-strength>>, [žiūrėta 2017-05-12]

¹³³ Tomasz K. Kowalik, Dominik P. Jankowski, Zapad 2017: NATO Should Be Keeping an Eye on Russia's Training Exercises, The National Interest, <<http://nationalinterest.org/feature/zapad-2017-nato-should-be-keeping-eye-russias-training-20540>>, [žiūrėta 2017-05-12]

¹³⁴ Stephen Van Evera, Causes of War: Power and the roots of conflict, p. 134

¹³⁵ Charles L. Glaser, p.78

¹³⁶ Ten pat, p. 84-86

strateginė ginkluotė yra skiriama atgrasymui ir gynybai, o ne puolimui). Toks Rusijos pasirinkimas preferencijas skirti puolamajai, o ne gynybinei ginkluotei yra nulemtas bendro galios balanso su JAV, kuris yra asimetrinis ir ne Rusijos naudai.

Atliktas tyrimas rodo, kad nepaisant idealaus (teorinio) polinkio į bendradarbiavimą net tarp priešišku valstybių, Rusija renkasi potencialaus konflikto eskalavimo logiką, nors būtent tai, anot gynybinio realizmo, didina ne tik galimus varžymosi kaštus, bet ir pralaimėjimo riziką. Toks Rusijos strateginis pasirinkimas kertasi su gynybinio realizmo aiškinimu, tačiau tai nebūtinai reiškia, kad visa teorija yra klaidinga - Rusijos „neracionalus“ elgesys (remiantis gynybinio realizmo prielaidomis) gali padėti suprasti, kodėl regione auga įtampa ir didėja „neracionalaus“ konflikto tarp Rusijos ir NATO rizika.

Pagal tyrimo modelio siūlomą materialiujų kintamųjų santykį ir potencialias strategijos pasirinkimo galimybes (nevertinant informacinių kintamųjų įtakos), tiriamuoju Rusijos atveju įmanoma dvejopa situacija¹³⁷:

- Jei puolamieji pajėgumai viršija gynybinius, o santykinė galia didesnė nei potencialaus priešininko, valstybei tinkamiausia strategija yra pajėgumų didinimas ir puolamosios strategijos įtvirtinimas, nebent galios užtenka ir gynybinių pajėgumų plėtojimui. Tačiau esant nedideliam galios pranašumui, didėja rizika pralaimėti ginklavimosi varžybas.
- Jei puolamieji pajėgumai viršija gynybinius, o santykinė galia mažesnė už priešininko, pirmiausia siūloma didinti galią, nes tikimybė sukurti funkcionalias pajėgas sąlyginai menka.

Net ir esant pakankamai aiškioms sąlygoms aštrinti varžymąsi, teorinio modelio siūlomi strategijos pasirinkimai pakankamai nuosaikūs ir skatinantys bendradarbiavimą. Siūlomos sąlygos, kaip išvengti nuostolių bendradarbiaujant (pvz. nepriklausomi stebėtojai¹³⁸), tačiau neaptariamoms sąlygoms, kurios nulemia, kodėl valstybė atsisako bendradarbiauti ir renkasi varžymąsi, kaip pastebima tiriamuoju Rusijos branduolinių ginklų politikos atveju.

Vienas iš modelio trūkumų – nepakankamas dėmesys motyvams ir priežastims, kodėl valstybė atsisako rinktis gynybinę ir bendradarbiavimo politiką, nepaisant didėjančios pralaimėjimo rizikos ir augančių kaštų. Čia ypatingai svarbu yra suprasti skirtingus JAV ir Rusijos požiūrius į pačią bendradarbiavimo galimybę. Rusijos ir JAV santykių perkrovimas, nepaisant akivaizdžiai agresyvios Rusijos užsienio politikos, tęsėsi net po karo Gruzijoje. JAV, ypač B. Obamos vadovavimo laikotarpiu, buvo linkusios siekti bendradarbiavimo galimybių ir mažinti Rusijos nerimą. Kita vertus, Rusijos suvokimas, jog jos galia JAV atžvilgiu išlieka maža, nepaskatino rinkti „racionaliai logišką“ strategiją

¹³⁷ Charles L. Glaser, p. 80

¹³⁸ Ten pat, p. 128-130

sutikti su bendradarbiavimo sąlygomis. Revanšizmas, kuris aiškiai matomas užsienio politikos strategijose, ir siekis skleisti ideologinę žinutę apie „rusiškąjį pasaulį“ bei teisingą Rusijos atžvilgiu istorijos interpretaciją, užkerta galimybes bendradarbiauti. Valstybė, kuri motyvuojama garbės ir prestižo paieškų, deklaruojanti siekius atkurti turėtą galią ir svarbą pasaulio politikoje, nėra patenkinta status quo, siekia esamos tvarkos pokyčių, todėl jos subjektyvūs motyvai gali lemti daugiau nei materialūs kintamieji.

Kitas modelio trūkumas – netinkamas materialių kintamųjų vertinimas. Santykinė galia nebūtinai reiškia potencialą, nes priklausomai nuo subjektyvių motyvų, valstybė gali būti pasiryžusi prisiimti didesnius kaštus vykdyti „neracionalias“ strategijas. Kitaip sakant, revizionizmo siekis padeda mobilizuoti resursus ir taip sukurti vaizdą, jog santykinė galia didėja (bei mažėja atotrūkis nuo priešininko). Atitinkamai, vertinant galią nepakanka remtis vien nominaliais kriterijais, tokiais kaip biudžeto dydis ar BVP augimas. Kur kas svarbiau, koks kiekis biudžeto lėšų skiriamas karinei pramonei ir kaip auga jos finansavimas, lyginant su bendra valstybės ekonomine padėtimi. Ypač jei tam tikrų pajėgumų, šiuo atveju branduolinių ginklų gamybai, infrastruktūra ir techninės galimybės išplėtos dar prieš įsijungimą į ginklavimosi varžybas.

Galiausiai, daugiausiai sunkumų iškyla vertinant informacinius kintamuosius. Komunikacinė žinutė, kurią skleidžia valstybė, pasirinkdama strategijas, gali būti klaidingai interpretuota dėl netinkamų priemonių ir aplinkybių, kurioms esant ji skleidžiama. Dar daugiau, ilgalaikiai santykiai, buvę tarp valstybių, nulemia istorinį kontekstą, kuriame žinutės prasmė įvertinama. JAV priešraketinės gynybos sistemos Rusijos akimis galėjo būti interpretuotos kaip strateginių branduolinių ginklų atitikmuo, taigi, ne gynybiniai, o puolamieji pajėgumai ta prasme, jog panaikinama bet kokio antrojo smūgio galimybė (t.y. net jei po pirmojo – puolamojo smūgio išlieka nedideli branduoliniai pajėgumai smogti antrąjį smūgį, juos gali perimti priešraketinė JAV sistema, o tai iš esmės keičia visą Šaltojo karo abipusio susinaikinimo logiką ir atgrasymą bet kuriai šaliai pirmai inicijuoti branduolinę ataką). Tad Rusijos pasirinkta strategija plėtoti taktinius branduolinius pajėgumus apeinant tarptautinių sutarčių įsipareigojimus ir tuo pat metu komunikuojant pasiryžimą išlaikyti branduolinį paritetą, gali būti suprantama tiesiog kaip atsakas į potencialią grėsmę.

Rusijos pasirenka strategija koncentruotis į taktinės branduolinės ginkluotės stiprinimą ir operacines galimybes panaudoti jas įvairių konfliktų metu (pradedant regioniniu mastu, kuomet atgrasomas priešininkas nuo išitraukimo į tokį regioninį konfliktą ir galimos eskalacijos į globalaus lygmens karą ar net abipusį susinaikinimą; ir baigiant klasikiniu dviejų branduolinių valstybių karu, kuomet taktiniai ginklai yra skirti sunaikinti priešraketines sistemas ir taip „atkurti“ branduolinį paritetą) kelia labai daug iššūkių NATO. Tai reikalauja adaptuoti ilgą laiką nesvarbiomis laikytas

branduolinio atgrasymo doktrinas ir praktiniais veiksmais užtikrinti tinkamą tokio atgrasymo įgyvendinimą. Rytinės NATO valstybės susiduria su didele karinių konfliktų rizika, nes Rusijos karinėse strategijose tampa ne tik galimo konvencinio karo, bet ir branduolinės konfrontacijos „fronto linija“. Tai skatina siekti kuo geriau suprasti Rusijos karinių doktrinų, motyvų ir technologinių pasirinkimų logiką, nes nuo to priklauso, ar bus tinkamai sureaguota į galimas provokacijas ar „atsparumo“ testavimą. Klaidos šiuose vertinimuose gali vesti į nekontroliuojamą konflikto eskalaciją ir didžiulius nuostolius.

Apibendrinant, branduoliniai ginklai kaip užsienio politikos priemonė nedingo iš valstybių arsenalo. Tačiau branduolinis atgrasymas įgauna kur kas platesnes galimybes dėl naujų jo komunikacijos būdų. Tolesniems tyrimams būtų naudinga ištirti, kaip kinta pasirinktų branduolinių pajėgumų techninės savybės priklausomai nuo to, kokiai žinutei iškomunikuoti jie skirti, įvertinus valstybių tarpusavio santykių istorinio konteksto svarbą.

Priedas Nr. 1

<p>2000m. koncepcija</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1.Individo ir visuomenės interesų apsauga 2.Užtikrinti šalies saugumą, stiprinti suverenumą ir teritorinį vientisumą, didinti prestižą tarptautinėje bendruomenėje, pabrėžiant Rusijos kaip didžiosios galios interesus. 3.Daryti įtaką pasaulyje vykstantiems procesams siekiant išlaikyti stabilumą, teisę ir demokratiją per JTO Chartijos tikslų įgyvendinimą. 4.Kurti sąlygas Rusijos augimui ekonomikoje, populiacijos gyvenimo sąlygose, demokratijos transformacijose, individo teisių ir laisvių užtikrinime. 5.Apsupti Rusijos sienas gerais kaimynais, nekeliančiais regioninių konfliktų. 6.Siekti interesų su užsienio valstybėmis ir asociacijomis bendrumo, ypač sprendžiant prioritetinius Rusijai klausimus. 7.Visomis priemonėmis ginti Rusijos piliečių interesus užsienyje. 8.Sudaryti teigiamą Rusijos įvaizdį užsienyje, populiarinti kalbą ir kultūrą.
<p>2008m. koncepcija</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1.Individo, visuomenės ir valstybės interesų apsauga. 2. Užtikrinti šalies saugumą, stiprinti suverenumą ir teritorinį vientisumą, didinti autoriteto svarbą, pabrėžiant Rusijos kaip įtakos centro interesus. 3.Kurti sąlygas Rusijos modernizacijai, inovacijoms, geresnėms gyvenimo sąlygoms, modernizacijai ir didinti jos konkurencingumą pasaulyje. 4.Daryti įtaką tarptautiniams procesams užtikrinant JTO Chartijos tarptautinės teisės normų laikymąsi ir jų viršenybę. 5.Užsitikrinti gerus ryšius su kaimynėmis šalimis, padėti joms išvengti regioninių ir vidinių konfliktų. 6.Sprendžiant Rusijos prioritetinius klausimus ieškoti bendrumo ir kurti tarpvalstybines partnerystes. 7.Užtikrinti nuolatinę Rusijos piliečių teisių ir interesų apsaugą užsienyje. 8.Palaikyti Rusijos kaip demokratinės valstybės įvaizdį, populiarinti kalbą ir kultūrą.
<p>2013m. koncepcija</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1.Individo, visuomenės ir valstybės interesų apsauga. 2. Užtikrinti šalies saugumą, stiprinti suverenumą ir teritorinį vientisumą ir svarbų vaidmenį skleidžiant įtaką tarptautinėje bendruomenėje. 3.Kurti sąlygas Rusijos augimui, modernizacijai, demokratizacijai. 4.Išlaikyti JTO svarbą užtikrinant valstybių lygiavertį bendradarbiavimą, taiką ir saugumą. 5.Išlaikyti gerus santykius su kaimynėmis valstybėmis ir išvengti konfliktų pasienyje. 6.Pasitelkti diplomatinės priemonės stiprinant nacionalinius gamintojus užsienyje. 7.Užtikrinti Rusijos piliečių teisių ir interesų užsienyje apsaugą. 8.Populiarinti Rusijos kultūrą ir kalbą, žmogaus teisių suvokimą. 9.Palaikyti dialogą tarp skirtingų kultūrų ir tikėjimų.
<p>2016m. koncepcija</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1.Rusijos nacionalinių interesų apsauga. 2. Užtikrinti šalies saugumą, stiprinti suverenumą ir teritorinį vientisumą, teisinę sistemą. 3.Užtikrinti sąlygas augti Rusijos ekonomikai, konkurencingumui ir gyvenimo sąlygoms.

	<ol style="list-style-type: none">4. Stiprinti Rusijos kaip galios pasaulyje centro poziciją.5. Stiprinti Rusijos globalią ekonominę poziciją ir išvengti diskriminacijos.6. Išlaikyti JTO svarbą užtikrinant valstybių lygiavertį bendradarbiavimą, taiką ir saugumą.7. Užtikrinti Rusijos piliečių teisių ir interesų užsienyje apsaugą.8. Stiprinti Rusijos kultūros ir kalbos įtaką, didinti susidomėjimą istorine praeitimi.9. Didinti Rusijos žiniasklaidos galimybes dalyvauti globaliame informacijos perdavime.10. Palaikyti dialogą tarp skirtingų kultūrų ir tikėjimų.
--	---

Lentelė sudaryta autorės

Priedas Nr. 2

2000m. koncepcija	<p>1. Vienpolio pasaulio sandaros formavimasis su JAV dominavimu politikoje ir ekonomikoje bei vienašalės užsienio politikos vykdymu, kuriančiu įtampą ir galimas ginklavimosi varžybas tarp valstybių.</p> <p>2. JTO Saugumo tarybos normų ignoravimas sprendžiant tarptautinius konfliktus jėga iš Vakarų valstybių pusės per alternatyvias organizacijas.</p> <p>3. Politinis ir karinis varžymasis tarp regioninių galių, separatizmas, religinis ekstremizmas, kišimasis į kitų valstybių vidaus reikalus, masinio naikinimo ginklų platinimas, regioniniai konfliktai, tarptautinis terorizmas, ginklų ir narkotikų kontrabanda.</p> <p>4. Globalizacija, šalių ekonominė tarpusavio priklausomybė ir krizių pavojus.</p>
2008m. koncepcija	<p>1. Skirtingų vertybinių sistemų varžymasis, atsiradęs dėl skirtingos Šaltojo karo pabaigos interpretacijos.</p> <p>2. Dvipolės sistemos irimas, religiniai iššūkiai ir Vakarų galios praradimas, melagingas istorijos po II Pasaulinio karo interpretavimas.</p> <p>3. Vienašalių veiksmų destabilizuojantis poveikis, sukeliantis įtampą, ginklavimosi varžybas, skatinantis etninius ir tarpvalstybinius nesutarimus.</p> <p>4. Ekonominių krizių grėsmės augimas, ekonominio suverenumo praradimas dėl globalizacijos.</p> <p>5. Regioniniai nesutarimai, religinio ir etninio pagrindo ekstremizmo pavojus.</p> <p>6. Separatizmas, religinis ekstremizmas, kišimasis į kitų valstybių vidaus reikalus, masinio naikinimo ginklų platinimas, regioniniai konfliktai, tarptautinis terorizmas, ginklų ir narkotikų kontrabanda.</p> <p>7. Rusijos kaip didžiausios Eurazijos galios pareiga vienašaliais veiksmais užtikrinti saugumą ir stabilumą regione, remiantis tarptautinės teisės normomis.</p>
2013m. koncepcija	<p>1. Ekonominės krizės pakoreguotas galios poslinkis iš Vakarų į Rytus, Azijos regioną, Europoje didėjanti konkurencija dėl energetinių išteklių, ekonominio konkurencingumo smukimas.</p> <p>2. Vienašalės sankcijos ir intervencijos, nesankcionuotos JTO Saugumo tarybos, nepadedančios išspręsti krizių Artimuosiuose Rytuose ir Šiaurės Afrikoje.</p> <p>3. Masinio naikinimo ginklų platinimo rizika, terorizmas, ginklų prekyba, religinis ekstremizmas, etniniai konfliktai, nelegali migracija, piratavimas, korupcija, skurdas, demografiniai rodikliai, klimato kaita, badas, informacinio saugumo trūkumas.</p>
2016m. koncepcija	<p>1. Vakarų valstybių bandymas išlaikyti galią destabilizuoja tarptautinę sistemą.</p> <p>2. Regioninių konfliktų ir krizių eskalacijos auganti grėsmė.</p> <p>3. Auganti terorizmo ir Islamo valstybės grėsmė.</p> <p>3. Tarptautinio organizuoto nusikalstamumo didėjanti grėsmė.</p> <p>4. Masinio naikinimo ginklų platinimo rizika, terorizmas, ginklų prekyba, religinis ekstremizmas, etniniai konfliktai, nelegali migracija, piratavimas, korupcija, skurdas, demografiniai rodikliai, klimato kaita, badas, informacinio saugumo trūkumas.</p>

Lentelė sudaryta autorės

<p>2000m. koncepcija</p>	<p>1.Naujos pasaulio tvarkos formavimas -JTO Saugumo tarybos vaidmens išlaikymas užtikrinant tarptautinę taiką ir saugumą. -JTO Chartijos normų laikymosi užtikrinimas -Krizių ir konfliktų sprendimas pasitelkus JTO mechanizmus -G8 forumo svarba įgyvendinant Rusijos užsienio politiką 2.Tarptautinio saugumo stiprinimas -jėgos naudojimo mažinimas -ginkluotės mažinimas, masinio naikinimo ginklų ir jų technologijų neplatinimas -branduolinės ginkluotės mažinimas ir priešraketinės gynybos sistemų apribojimo sutarties laikymasis su JAV -JTO vaidmens krizių sprendime stiprinimas -vienašalio jėgos panaudojimo humanitarinėms intervencijoms nepalaikymas - tarpvalstybinis bendradarbiavimas sprendžiant terorizmo ir organizuoto nusikalstamumo problemas 3.Tarptautiniai ekonominiai ryšiai 4.Žmogaus teisės -Rusijos piliečių teisių apsauga pagal tarptautinę teisę ir dvišalius susitarimus 5.Informacijos apie užsienio politikos sprendimus suteikimas</p>
<p>2008m. koncepcija</p>	<p>1.Naujos pasaulio tvarkos atsiradimas -JTO Chartijos normų laikymosi priežiūra -JTO reforma ir Saugumo tarybos vaidmens išlaikymas -G8, BRIC (Brazilija-Rusija-Indija-Kinija) ir RIC (Rusija-Indija-Kinija) forumų svarba Rusijos interesams globaliai 2.Teisės normų svarba tarptautiniuose santykiuose -JTO Saugumo tarybos vaidmuo užtikrinant normų laikymąsi -Teisės normų plėtrą vykdyti per JTO formatą -Teisinio formato bendradarbiavimui su ES sukūrimas -Rusijos sienų ir jūrinių teritorijų ribų nustatymas 3.Tarptautinio saugumo stiprinimas -jėgos naudojimo mažinimas -ginkluotės mažinimas, masinio naikinimo ginklų ir jų technologijų neplatinimas -derybos dėl branduolinės ginkluotės mažinimo su visomis branduolinėmis valstybėmis -kolektyvinio, o ne vienašalio sprendimo dėl priešraketinių skydų Europoje paieška -taikos kūrimo procesų svarba sprendžiant regioninius konfliktus -JTO Saugumo tarybos vaidmuo suteikiant teisę panaudoti jėgą ir Chartijos 51str. svarba savigynai prieš terorizmą - tarpvalstybinis bendradarbiavimas sprendžiant terorizmo ir organizuoto nusikalstamumo problemas 4.Tarptautinis ekonominis ir aplinkosauginis bendradarbiavimas 5.Tarptautinis humanitarinis bendradarbiavimas</p>

	<p>-Rusijos piliečių teisių apsauga pagal tarptautinę teisę ir dvišalius susitarimus</p> <p>-kova su revanšizmu ir siekiu perrašyti Antrojo pasaulinio karo istoriją per neofašizmą, ksenofobiją, antisemitizmą, rasizmą.</p> <p>6. Informacijos apie užsienio politikos sprendimus suteikimas</p>
2013m. koncepcija	<p>1.Naujos pasaulio tvarkos atsiradimas</p> <p>-JTO Chartijos principų svarba ir Saugumo Tarybos vaidmuo sprendžiant konfliktus</p> <p>-G8, G20, BRICS, RIC ir Šanchajaus organizacijų svarba Rusijos interesams</p> <p>2.Teisės normos tarptautiniuose santykiuose</p> <p>-JTO svarbos kuriant tarptautinę teisę išlaikymas vengiant kišimosi į kitų valstybių reikalus leidžiančių normų įsigalėjimo</p> <p>-JTO sankcijų mechanizmo kūrimas</p> <p>-galutinis Rusijos sienų ir jūrinių teritorijų ribų nustatymas</p> <p>3.Tarptautinio saugumo stiprinimas</p> <p>-ginklų kontrolės skatinimas ir ginkluotės mažinimas, masinio naikinimo ginklų ir jų technologijų neplatinimas, ginklavimosi varžybų kosmose išvengimas</p> <p>-susitarimų su JAV dėl branduolinės ginkluotės mažinimo abipusis laikymasis</p> <p>-branduolinio terorizmo prevencija</p> <p>-kolektyvinės, o ne vienašalės priešraketinės gynybos sistemos būtinybė</p> <p>-taikos palaikymo procesai per JTO veiksmus</p> <p>-JTO Chartijos 51str. svarba savignybai</p> <p>-Kova su terorizmu, organizuotu nusikalstamumu</p> <p>-JTO pavaldžių organizacijų, veikiančių nutikus gamtinėms nelaimėms, kūrimas</p> <p>4.Tarptautinis ekonominis ir aplinkosauginis bendradarbiavimas</p> <p>5.Tarptautinis humanitarinis bendradarbiavimas</p> <p>-Rusijos piliečių teisių apsauga pagal tarptautinę teisę ir dvišalius susitarimus</p> <p>-kova su revanšizmu ir siekiu perrašyti Antrojo pasaulinio karo istoriją per neofašizmą, ksenofobiją, antisemitizmą, rasizmą.</p> <p>6. Informacijos apie užsienio politikos sprendimus suteikimas</p>
2016m. koncepcija	<p>1.Teisingos ir tvarios pasaulio tvarkos kūrimas</p> <p>-JTO Chartijos principų svarba ir Saugumo Tarybos vaidmuo sprendžiant konfliktus</p> <p>-G20, BRICS, RIC ir Šanchajaus organizacijų svarba Rusijos interesams</p> <p>2. Teisės normos tarptautiniuose santykiuose</p> <p>- JTO svarbos kuriant tarptautinę teisę išlaikymas vengiant kišimosi į kitų valstybių reikalus leidžiančių normų įsigalėjimo</p> <p>-JTO sankcijų mechanizmo kūrimas</p> <p>-galutinis Rusijos sienų ir jūrinių teritorijų ribų nustatymas</p> <p>3.Tarptautinio saugumo stiprinimas</p> <p>-ginklų kontrolės skatinimas ir ginkluotės mažinimas, masinio naikinimo ginklų ir jų technologijų neplatinimas, ginklavimosi varžybų kosmose išvengimas</p>

	<p>-susitarimų su JAV dėl branduolinės ginkluotės mažinimo abipusis laikymasis</p> <p>- kolektyvinės, o ne vienašalės priešraketinės gynybos sistemos būtinybė</p> <p>-kibernetinio saugumo užtikrinimas</p> <p>-taikos palaikymo procesai per JTO veiksmus</p> <p>-JTO Chartijos 51str. svarba savigynai</p> <p>-Kova su terorizmu, organizuotu nusikalstamumu</p> <p>-tarptautinio bendradarbiavimo gamtinių katastrofų atveju svarba</p> <p>4.Tarptautinis ekonominis ir aplinkosauginis bendradarbiavimas</p> <p>5.Tarptautinis humanitarinis bendradarbiavimas</p> <p>-Rusijos piliečių teisių apsauga pagal tarptautinę teisę ir dvišalius susitarimus</p> <p>-kova su revanšizmu ir siekiu perrašyti Antrojo pasaulinio karo istoriją per neofašizmą, ksenofobiją, antisemitizmą, rasizmą.</p> <p>6. Informacijos apie užsienio politikos sprendimus suteikimas</p>
--	---

Lentelė sudaryta autorės

Priedas Nr. 4

2000m. koncepcija	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bendradarbiavimas su NVS šalimis 2. Prioritetinis bendradarbiavimo su Baltarusija stiprinimas 3. Kaspijos jūros regiono laisvos prekybos zonos kūrimas pasitelkus gamtinių išteklių dalybas 4. Europinis bendradarbiavimas per ESBO formatus 5. Dvišalis bendradarbiavimas su ES valstybėmis narėmis 6. NATO plečiantis naujose narėse negalima dislokuoti aljanso karinių ar branduolinių pajėgumų
2008m. koncepcija	<ol style="list-style-type: none"> 1. NVS kaip politinio, ekonominio ir humanitarinio forumo stiprinimas. 2. Sąjungos su Baltarusija kūrimas per bendrą ekonominę erdvę 3. Eurazijos ekonominės bendruomenės formate bandymas sukurti muitų ir ekonominę sąjungą su Baltarusija ir Kazachstanu 4. Eurazijos ekonominės bendruomenės svarba bendradarbiaujant dėl infrastruktūrinių ir energetinių projektų 5. Kaimyninio regioninio stabilumo užtikrinimas per regionines organizacijas. 6. Europos Tarybos ir ESBO svarba bendradarbiaujant su ES, atskiri dvišaliai ar daugiašaliai forumai sprendžiant klausimus su ES narėmis 7. Bendradarbiavimas su NATO per Rusijos-NATO tarybą, išlaikant neigiamą požiūrį dėl aljanso plėtos į Rytus
2013m. koncepcija	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tolesnis NVS stiprinimas. 2. Eurazijos ekonominės sąjungos kūrimas. 3. Baltarusijos ir Kazachstano svarba Eurazijos ekonominės bendruomenės transformacijai į sąjungą. 4. Ukrainos integracija į NVS. 5. Dėmesys Padniestrės problemos sprendimas sukuriant specialią zoną. 6. Parama Pietų Osetijos ir Abchazijos respublikų demokratizacijai, siekiai normalizuoti santykius su Gruzija. 7. Ilgalaikiai tikslai sukurti bendrą Rusijos ir ES rinką, išlaikyti OSCE svarbą. 8. Bendradarbiavimas su NATO per Rusijos-NATO tarybą, išlaikant neigiamą požiūrį dėl aljanso plėtos į Rytus 9. Dialogo su JAV svarba globaliam stabilumui.
2016m. koncepcija	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tolesnis NVS stiprinimas. 2. Eurazijos ekonominės sąjungos kūrimas. 3. Baltarusijos, Armėnijos, Kazachstano ir Kirgizijos vaidmuo skatinant Eurazijos sąjungos kūrimą. 4. Bendros istorinės praeities, kultūrinių ryšių, humanitarinio bendradarbiavimo skatinimas su NVS šalimis, laisvos prekybos susitarimai, bendrų grėsmių sprendimai. 5. Ryšių su Ukraina išlaikymas atsižvelgiant į Rusijos interesus. 6. Santykių su Gruzija normalizavimas. 7. Glaudesnio bendradarbiavimo ir bevizio režimo su ES siekis. 8. Konstruktyvaus dialogo siekis su tomis ES narėmis, kurios nepriklauso kariniams aljansams. 9. Bendradarbiavimas su NATO per Rusijos-NATO tarybą, išlaikant neigiamą požiūrį dėl aljanso plėtos į Rytus

	10.Dialogo su JAV svarba globaliam stabilumui.
--	--

Lentelė sudaryta autorės

Priedas Nr. 5

Metai	BVP (mlrd. dol.)	Populiacija (mln.)	Gynybos biudžetas (mlrd.dol.)	Ginklų eksportas (mlrd.dol.)
2000	259,708	146,59	20,982	4,503
2001	306,603	145,97	22,679	5,33
2002	345,11	145,3	25,123	5,736
2003	430,348	144,64	26,338	5,171
2004	591,017	144,06	27,536	6,284
2005	764,017	143,51	31,293	5,175
2006	989,931	143,04	34,633	5,194
2007	1 300	142,8	37,698	5,568
2008	1 661	142,74	41,423	6,265
2009	1 223	142,78	43,458	5,03
2010	1 525	142,84	44,338	6,172
2011	2 032	142,96	47,321	8,658
2012	2 170	143,2	54,832	8,317
2013	2 231	143,5	57,5	7,779
2014	2 064	143,81	61,622	5,103
2015	1 366	144,09	66,419	5,554

Lentelė sudaryta autorės

Priedas Nr. 6

Metai	Strateginiai- puolimo užtaisai	Paleidimo priemonės (triada)	Ne strateginiai užtaisai	Bendras užtaisų kiekis
2000	6000	1173	4000	10 000
2001	6000	1186	4000	10 000
2002	5000	1016	3380	8380
2004	4422	923	Nėra duomenų	Nėra duomenų
2005	3814	855	3400	7214
2006	3500	819	2330	5830
2007	3339	747	2329	5668
2008	3113	685	2079	5192
2009	2787	620	2050	4830
2010	2600	566	2000	4600
2012	2430	538	2000	4430
2013	2500	558	2000	4500
2014	2300	536	2000	4300
2015	2500	543	2000	4500
2016	2600	377	1950	4500
2017	2460	560	1850	4300

Lentelė sudaryta autorės

Priedas Nr. 7

	2000m. doktrina	2010m. doktrina	2014m. doktrina
Branduolinių ginklų panaudojimo sąlygos	<p>Branduoliniai ginklai kaip agresijos atgrasymo priemonė, padedanti užtikrinti Rusijos Federacijos ir jos sąjungininkių karinį saugumą, tarptautinę taiką ir stabilumą.</p> <p>Teisė panaudoti branduolinius ginklus atsakant į branduolinių ar masinio naikinimo ginklų panaudojimą prieš Rusijos Federaciją ar jos sąjungininkes, taip pat prieš didelio masto konvencinę agresiją, keliančią grėsmę valstybės išlikimui.</p> <p>Apribojimas: branduoliniai ginklai nenaudojami prieš Branduolinių ginklų neplatavimo sutartį pasirašiusias ir šių ginklų neturinčias valstybes, nebent jos veikia aljanse su branduolinių ginklų turinčiomis valstybėmis.</p>	<p>Branduoliniai ginklai kaip svarbi priemonė bandant išvengti branduolinio konflikto, bet taip pat ir globalaus ar regioninio konvencinio konflikto.</p> <p>Branduolinio atgrasymo išlaikymo svarba</p> <p>Teisė panaudoti branduolinius ginklus kaip atsaką į branduolinių ar masinio naikinimo ginklų panaudojimą prieš Rusijos Federaciją ar jos sąjungininkes, taip pat ir į konvencinių ginklų panaudojimą, jei tai sukėlė grėsmę valstybės išlikimui.</p>	<p>Branduoliniai ginklai kaip svarbi priemonė bandant išvengti branduolinio konflikto, bet taip pat ir globalaus ar regioninio konvencinio konflikto.</p> <p>Branduolinio atgrasymo išlaikymo svarba</p> <p>Teisė panaudoti branduolinius ginklus kaip atsaką į branduolinių ar masinio naikinimo ginklų panaudojimą prieš Rusijos Federaciją ar jos sąjungininkes, taip pat ir į konvencinių ginklų panaudojimą, jei tai sukėlė grėsmę valstybės išlikimui.</p>

Lentelė sudaryta autorės

Literatūros sarakšas

1. Adamsky, Dmitry, Nuclear Incoherence: Deterrence Theory and Non-Strategic Nuclear Weapons in Russia, *Journal of Strategic Studies*, 2014, Vol. 37 No.1
2. Adamsky, Dmitry, The 1983 Nuclear Crisis – Lessons for Deterrence Theory and Practice, *Journal of Strategic Studies*, 2013, Vol. 36 No. 1
3. Adamsky, Dmitry, If War Comes Tomorrow: Russian Thinking About ‘Regional Nuclear Deterrence’, *The Journal of Slavic Military Studies*, 2014, Vol.27 No.1
4. Blank, Stephen J., (sud.), *Russian Nuclear Weapons: Past, Present, and Future*, Strategic Studies Institute Book, November 2001
5. Brodie, Bernard, *The Absolute Weapon*, New York: Harcourt, Brace, and Company, 1946
6. Central European Security After Crimea: The Case for Strengthening NATO’s Eastern Defenses, Center for European Policy Analysis, Report No. 35, March 25, 2014
7. Cimbala, Stephen J. & Roger N. McDermott, Putin and the Nuclear Dimension to Russian Strategy, *The Journal of Slavic Military Studies*, 2016, Vol. 29, No. 4
8. Delpech, Therese, *Nuclear Deterrence in the 21st Century*, RAND Corporation 2012
9. Glaser, Charles L., *Rational Theory of International Politics. The logic of competition and Coopertaion*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2010
10. Jervis, Robert, Reviewed Work: *Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice*. by Alexander George, Richard Smoke, *World Politics*, Jan. 1979, Vol. 31, No. 2
11. Kahn, Herman, *On Thermonuclear War*, Princeton, New Jersey.: Princeton University Press, 1960
12. Keir A. Lieber and Daryl G. Press, The End of MAD? The Nuclear Dimension of U.S. Primacy, *International Security*, Vol. 30, No. 4, Spring 2006
13. Kenyon, Ian R., and John Simpson (sud.), *Deterrence and the new global security environment*, London: Taylor&Francis Ltd 2006
14. Kristensen, Hans M., & Robert S. Norris, Russian nuclear forces 2014, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2014, Vol. 70 No. 2
15. Kristensen, Hans M., & Robert S. Norris, Russian nuclear forces 2013, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2013, Vol. 69 No. 3
16. Kristensen, Hans M., & Robert S. Norris, Russian nuclear forces, 2017, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2017, Vol. 73 No. 2

17. Kristensen, Hans M., & Robert S. Norris, Russian nuclear forces, 2015, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2015, Vol.71 No. 3
18. Kristensen, Hans M., & Robert S. Norris, Russian nuclear forces, 2016, *Bulletin of the Atomic Scientists* 2016, Vol. 72 No. 3
19. Kristensen, Hans M., & Robert S. Norris, Russian nuclear forces, 2008, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2008, Vol. 64 No. 2
20. Kristensen, Hans M., & Robert S. Norris, Russian Nuclear Forces, 2010, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2010, Vol. 66 No. 1
21. Norris, Robert S., & Hans M. Kristensen, Russian Nuclear Forces, 2008, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2008, Vol. 64 No. 2
22. Oppenheimer, Robert, “The Atomic Bomb and College Education, 1946,”. Kn. John Bartlett, *Bartlett’s Familiar Quotations*, Justin Kaplan, gen. ed., 16th ed., Boston: Little, Brown, 1992, p. 714
23. Payne, Keith B., *The Fallacies of Cold War Deterrence and a New Direction*, University Press of Kentucky, 2010
24. Podvig, Pavel, Blurring the line between nuclear and nonnuclear weapons: Increasing the risk of accidental nuclear war?, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2016 Vol.72 No.3
25. Powell, Robert, Nuclear Deterrence Theory, Nuclear Proliferation, and National Missile Defense, *International Security*, Spring 2003, Vol. 27, No. 4
26. Russian Nuclear Forces, 2000, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2000, Vol. 56 No. 4
27. Russian Nuclear Forces, 2001, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2001, Vol. 57 No. 3
28. Russian Nuclear Forces, 2002, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2002, Vol. 58 No. 4
29. Russian Nuclear Forces, 2004, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2004, Vol. 60 No. 4
30. Russian Nuclear Forces, 2005, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2005, Vol. 61 No. 2
31. Russian Nuclear Forces, 2006, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2006, Vol. 62 No. 2
32. Schelling, Thomas C., „The Diplomacy of violence“. Kn. John Garnett (sud.), *Theories of Peace and Security*, London: Palgrave Macmillan, 1970
33. Schelling, Thomas C., *Arms and Influence*, Yale University Press, 1966
34. Snyder, Glenn H., *Deterrence and Defense*, Princeton University Press, 1963
35. Tannenwald, Nina, The Nuclear Taboo: The United States and the Normative Basis of Nuclear Non-Use, *International Organization*, Vol 53No 3, Summer 1999

36. Tellis, Ashley J. ir Michael Wills (sud.), *Domestic Political Change and Grand Strategy*, USA: The National Bureau of Asian Research, 2007
37. Van Evera, Stephen, *Causes of War: Power and the roots of conflict*. New York: Cornell University Press, 1999
38. Van Evera, Stephen, Offense, Defense, and the causes of war, *International Security*, Spring 1998, Vol. 22, No. 4
39. Waltz, Kenneth N., Why Iran Should Get the Bomb, *Foreign Affairs*, July/August 2012, Vol 91 No 4
40. Waltz, Kenneth, Structural Realism after the Cold War, *International Security*, Summer 2000, Vol. 25, No. 1
41. Brodie, Bernard, The Anatomy of Deterrence, U.S. Air Force Project RAND, 1958, Research Memorandum,
<https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_memoranda/2008/RM2218.pdf>,
[žiūrēta 2017-05-12]
42. AMB treaty, US Department of State, < <https://www.state.gov/t/avc/trty/101888.htm>>, [žiūrēta 2017-05-05]
43. Ballistic Missile Launch Notification Agreement , US Department of State,
<<https://www.state.gov/t/avc/trty/187150.htm>>, [žiūrēta 2017-05-05]
44. Building a European Energy Market, Stratfor Analysis, <
<https://www.stratfor.com/analysis/building-european-energy-market>>, [žiūrēta 2017-05-07]
45. Gvosdev, Nikolas K., The Bear Awakens: Russia's Military is Back, The National Interest,
<<http://nationalinterest.org/commentary/russias-military-back-9181>>, [žiūrēta 2017-05-05]
46. In Zapad Exercises, Russia Flexes its Military Strength, Stratfor Analysis,
<<https://www.stratfor.com/analysis/zapad-exercises-russia-flexes-its-military-strength>>,
[žiūrēta 2017-05-12]
47. INF treaty, US Department of State, < <https://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm>>, [žiūrēta 2017-05-05]
48. International arms transfers, SIPRI, http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php,
[žiūrēta 2017-05-07]
49. Kowalik, Tomasz K., Dominik P. Jankowski, Zapad 2017: NATO Should Be Keeping an Eye on Russia's Training Exercises, The National Interest,

- <<http://nationalinterest.org/feature/zapad-2017-nato-should-be-keeping-eye-russias-training-20540>>, [žiūrēta 2017-05-12]
50. Lockie, Alex, How's the US nuclear weapons compare to Russia's, *Business insider* <<http://www.businessinsider.com/us-vs-russia-nuclear-weapons-2016-9>>, [žiūrēta 2017-05-12]
51. Majumdar, Dave, Report: Russia's Dangerous Iskander-M Ballistic Missiles Are Now in Syria, *The National Interest*, <<http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/report-russias-dangerous-iskander-m-ballistic-missiles-are-18991>>, [žiūrēta 2017-05-12]
52. Military expenditure by country, in constant, SIPRI, <<https://www.sipri.org/sites/default/files/Milex-constant-2015-USD.pdf>>, [žiūrēta 2017-05-07]
53. New START agreement, US Department of State, <<https://www.state.gov/t/avc/newstart/index.htm>>, [žiūrēta 2017-05-12]
54. Russian Federation, GDP, Wold Bank, <<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=RU>>, [žiūrēta 2017-05-07]
55. Russian Federation, Population, Wold Bank, <<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=RU>>, [žiūrēta 2017-05-07]
56. Russian military bases in Syria under 'ensured' air defense cover – MoD after US strike, Russia Today, <https://www.rt.com/news/383942-russia-missile-protection-syria/>, [žiūrēta 2017-05-07]
57. SALT I agreement, US Department of State , < <https://www.state.gov/t/isn/5191.htm>>, [žiūrēta 2017-05-05]
58. Sherfinski, David , McCain: 'Russia is a gas station masquerading as a country', The Washington Times, <<http://www.washingtontimes.com/news/2014/mar/16/mccain-russia-gas-station-masquerading-country/>>, [žiūrēta 2017-05-05]
59. Shultz, George P., William J.Perry, Henry A.Kissinger, Sam Nunn, A World Free of Nuclear Weapons, The Wall Street Journal, <<https://www.wsj.com/articles/SB116787515251566636>>, [žiūrēta 2017-05-12]
60. Sokov, Nikolai N., Why Russia calls a limited nuclear strike “de-escalation”, *Bulletin of the atomic scientists*, <<http://thebulletin.org/why-russia-calls-limited-nuclear-strike-de-escalation>>, [žiūrēta 2017-05-12]
61. START I agreement, US Department of State , < <https://www.state.gov/t/avc/trty/146007.htm>>, [žiūrēta 2017-05-05]

62. Stoltenberg, Jens, The Secretary General's Annual Report 2015, NATO,
<http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160128_SG_AnnualReport_2015_en.pdf>, [žiūrēta 2017-05-07]
63. SU34s, MiGs Begin Combat Exercises Over European Russia, Lake Ladoga, Sputnik News,
<<https://sputniknews.com/russia/201502171018366471/>>, [žiūrēta 2017-05-12]
64. The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2000,
<<https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>>, [žiūrēta 2017-05-07]
65. The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2000,
<<https://www.rusemb.org.uk/in1/>>, [žiūrēta 2017-05-07]
66. The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2008,
<http://www.russianmission.eu/userfiles/file/foreign_policy_concept_english.pdf>, [žiūrēta 2017-05-07]
67. The Foreign Policy Concept of the Russian Federation 2016,
<http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6BZ29/content/id/2542248> [žiūrēta 2017-05-07]
68. The Military Doctrine of the Russian Federation 2010,
<http://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf>, [žiūrēta 2017-05-08]
69. The Military Doctrine of the Russian Federation 2014, <<http://rusemb.org.uk/press/2029>>,
[žiūrēta 2017-05-12]
70. The Military Doctrine of the Russian Federation, 2000, Arms Control Association,
<https://www.armscontrol.org/act/2000_05/dc3ma00>, [žiūrēta 2017-05-05]
71. The Priority Tasks of the Development of the Armed Forces of the Russian Federation,
<<http://red-stars.org/doctrine.pdf>>, [žiūrēta 2017-05-07]
72. U.S., Baltic States: Military Exercises in Russia's Buffer Zone, Stratfor Analysis,
<<https://www.stratfor.com/article/us-baltic-states-military-exercises-russias-buffer-zone>>,
[žiūrēta 2017-05-12]

Summary

Master thesis “The Challenges of Russian Nuclear Deterrence Policy in the 21st Century” analyzes how tactical nuclear weapons are being used as a shaping tool for the foreign policy strategy in nowadays Russia. Despite the obvious strategy of the nuclear deterrence, the weapons themselves are not only means of military capabilities but also the determinant of foreign policy direction.

The main object of this study is the ambiguity of Russian nuclear policy towards Europe in the last few decades. Although there were continuous cooperation agreements towards the reduction of nuclear weapons between US and Russia, no positive outcome has been reached. The main issue of this analysis is the strategic uncertainty that has appeared when the passive collaboration ended up as an actively aggressive Russian foreign policy strategy. Because of this strategic hostility the main objective of this analysis is the explanation of the dynamics in Russian strategic thinking while choosing competition instead of cooperation.

In order to investigate the possible causes, few tasks must be completed. First of all, the main theoretic provisions for strategic deterrence must be revised. Additionally, the evolution of deterrence policy between US and Russia must be taken into consideration. While the hypothetical cooperation between two states was possible, the remaining motives towards the change of heart in Russian thinking have to be accounted. Moreover, the technological evolution of the weaponry and its impact on the deterrence idea must not be forgotten. And last but not least, the remaining question of limited nuclear war as a means of Russian foreign policy strategy and the guarantee of regional security must be discussed.

While the main idea of this analysis was the investigation of the possible connection between choice of favorable weaponry and foreign policy choices, some additional tasks were completed. The revisionist motives and lack of security in state’s perception have a certain negative impact on any cooperation possible. Because of this problem together with the inability to objectively evaluate the public communication of state’s interests, cooperation becomes a challenge.